

Sjedinjene Američke Države i unipolarna konfiguracija međunarodnih odnosa nakon Hladnog rata

Rogić, Antun

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:805912>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Poslijediplomski sveučilišni
specijalistički studij Vanjska politika i diplomacija

Antun Rogić

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE I
UNIPOLARNA KONFIGURACIJA MEĐUNARODNIH ODNOSA
NAKON HLADNOG RATA

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Zagreb, 2024. godine

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Poslijediplomski sveučilišni
specijalistički studij Vanjska politika i diplomacija

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE I
UNIPOLARNA KONFIGURACIJA MEĐUNARODNIH ODNOSA
NAKON HLADNOG RATA

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

student: Antun Rogić
mentor: doc. dr. sc. Boško Picula

Zagreb
veljača, 2024. godine

FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I POŠTIVANJU ETIČKIH PRAVILA U AKADEMSKOM RADU

Izjavljujem da sam završni specijalistički rad *Sjedinjene Američke Države i unipolarna konfiguracija međunarodnih odnosa nakon Hladnog rata*, koji sam predao na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Bošku Piculi, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

U Zagrebu _____

Student:

Antun Rogić

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR RADA	2
	2.1. Metoda istraživanja.....	2
	2.2. Neoklasični realizam kao teorijski okvir rada	3
	2.3. Distribucija moći i konfiguracija međunarodnih odnosa	5
3.	STRATEŠKI INTERNACIONALIZAM.....	8
	3.1. Politika globalne prisutnosti	8
	3.2. Oblikovanje unipolarnog svjetskog poretka	9
	3.3. Evolucija poslijehladnoratovske strategije i novi međunarodni izazovi	10
	3.4. Procjena odabranog pristupa	15
4.	KONSTRUKCIJSKI JAMCI NOVOG SVJETSKOG PORETKA	17
	4.1. Pretjerana privilegija.....	17
	4.1.1. Nezamjenjivost dolara	19
	4.2. Globalna infrastruktura.....	20
	4.2.1. Odnos međunarodnih institucija	20
	4.2.2. Strateška uporaba međunarodnih institucija	23
5.	ODRŽIVOST DOMINACIJE	26
	5.1. Status američkog primata u novim globalnim okolnostima	26
	5.2. Analiza unutardržavnih perspektiva vodećih svjetskih sila.....	30
	5.3. Regionalni izazivači i globalna protuteža.....	34
	5.3.1. Istočna Europa	34
	5.3.2. Azija-Pacifik	35
	5.3.3. Globalno balansiranje	38
6.	ZAKLJUČAK	40
	LITERATURA.....	42
	SAŽETAK.....	47
	SUMMARY	48

1. UVOD

Godine 1991. dramatični kolaps Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) označio je početak nove ere međunarodnih odnosa u kojoj su, sada unipolarnim globalnim poretkom, neosporeno dominirale Sjedinjene Američke Države (SAD) kao jedina preostala svjetska supersila. Opisane su međunarodne okolnosti vlastima u Washingtonu bile potvrda ispravnosti američkog društveno-ekonomskog sustava vrijednosti, a uspostavljena unipolarnost povijesna prilika formacije novog globalnog poretka. U periodu na prijelazu stoljeća, ustoličeni hegemon snažnom je međunarodnom prisutnošću jasno odredio nove obrasce globalnog djelovanja te razvio različite integracijske mehanizme u cilju promicanja željenog svjetskog poretka. Ovo doba svjedočilo je značajnom širenju američkog globalnog utjecaja te ostvarenju mnogobrojnih vanjskopolitičkih postignuća od kojih su neki i danas važno uporište međunarodne moći Sjedinjenih Američkih Država. No, s prolaskom vremena čimbenici koji su definirali globalne okolnosti u desetljećima nakon Hladnog rata počeli su postupno gubiti na značaju.

Naizgled nezaustavljiva poslijehladnoratovska akumulacija prednosti Sjedinjenih Američkih Država, nad ostatkom međunarodne zajednice, s novim odnosima u novom stoljeću počela je pokazivati prve znakove usporavanja. Istovremeno, diljem svijeta sve su izraženije jačali alternativni centri moći; mnogi od kojih s međunarodnim interesima i aspiracijama koje se nisu olako uklapale u uspostavljeni poslijehladnoratovski međunarodni okvir i mehanizme djelovanja. Ova obnova pojedinih starih i uspon nekih u potpunosti novih globalnih središta moći uvelike je promijenila ustaljene odnose snaga na svjetskoj sceni te znatno zakomplicirala budući pravac razvoja međunarodnih odnosa.

S prolaskom trećeg desetljeća 21. stoljeća neupitno je kako se poslijehladnoratovski globalni primat Sjedinjenih Američkih Država suočava sa svojim najvećim izazovima do sada. Ekonomski posrtaji globalnih razmjera ozbiljno su poljuljali vjeru međunarodne zajednice u efikasnost i stabilnost liberalno-demokratskih društvenih mehanizama, dok su izmjene u distribuciji moći na svjetskoj sceni u posljednjim desetljećima nerijetko išle u korist zemalja alternativnih državnih uređenja, poglavito autokratskih. Sukladno sve izraženijim promjenama u odnosima snaga jačaju i zahtjevi država u usponu da se postojeći svjetski poredak modificira sukladno novim globalnim okolnostima. Kao rezultat, koncept rivaliteta velikih sila relevantnije je no ikad u posljednjih nekoliko desetljeća, a pokušaji formacije globalne protuteže američkoj moći sve učestaliji.

I dok jedni sa sigurnošću govore o povratku multipolarnosti, drugi u pitanje dovode i samo očuvanje međunarodnog primata Sjedinjenih Američkih Država.

2. TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR RADA

Predmet rada naslovljenog *Sjedinjene Američke Države i unipolarna konfiguracija međunarodnih odnosa nakon Hladnog rata* jest prikaz međunarodnih okolnosti formiranih po završetku Hladnog rata pa sve do aktualnog doba s fokusom na vanjskopolitički pravac i nacionalnu sigurnosnu strategiju Sjedinjenih Američkih Država u istaknutom razdoblju. Rad analizira definirajuće čimbenike poslijehladnoratovskog strateškog pristupa Sjedinjenih Američkih Država, njegova najvažnija uporišta moći, rezultate te trenutačni odnos snaga na međunarodnoj sceni i vjerojatni budući razvoj istih.

Cilj je rada odrediti uspješnost odabranog poslijehladnoratovskog strateškog pristupa Sjedinjenih Američkih Država te pružiti procjenu trenutačnih odnosa moći na međunarodnoj sceni s naglaskom na perspektive održivosti globalnog primata Sjedinjenih Američkih Država u nadolazećim desetljećima.

Istraživački proces temelji se na dvije hipoteze:

1. Odabrana poslijehladnoratovska vanjskopolitička i sigurnosna strategija Sjedinjenih Američkih Država uspješno je postigla najvažnije strateške ciljeve države (H1).
2. Usprkos sve izraženijem globalnom balansiranju, Sjedinjene Američke Države u sljedećim će desetljećima vrlo vjerojatno zadržati primat na međunarodnoj sceni (H2).

2.1. Metoda istraživanja

Istraživačka strategija na kojoj se temelji metodološko istraživanje provedeno u ovom radu jest studija slučaja. Studiju slučaja moguće je definirati kao vrstu istraživanja kojom se nastoji istražiti neki ograničeni sustav (slučaj) ili više njih istovremeno, služeći se detaljnim i dubinskim podacima prikupljenim iz različitih izvora koji opisuju predmet (slučaj) istraživanja (Miočić, 2018.). Cilj studije slučaja kao istraživačke strategije je doprinos znanju o individualnim, grupnim, organizacijskim te kompleksnim društvenim fenomenima (Miočić, 2018.). Osnovno polazište studije slučaja sastoji se u sagledavanju svih važnih aspekata nekog fenomena, pojave ili situacije, uzimajući za jedinicu proučavanja pojedinca, grupu, organizaciju, lokalnu zajednicu, cijelu kulturu ili bilo koji sustav koji se smatra zasebnom cjelinom ili entitetom (Miočić, 2018.). Njen pristup podrazumijeva provedbu dubinskog i holističkog istraživanja nekog specifičnog i ograničenog društvenog fenomena (slučaja), pri čemu se koriste različite metode i izvori podataka koji doprinose svestranom i temeljitom opisu i razumijevanju slučaja (Miočić, 2018.). Studija slučaja fleksibilna je istraživačka strategije koja koristi raznolike metode i tehnike prikupljanja podataka među kojima su najviše zastupljeni intervjuiranje, opažanje te analiza sadržaja (Miočić, 2018.).

Postoji vrlo širok spektar tipologija studije slučaja s obzirom na njezinu svrhu, ciljeve, opsežnost i druge specifične kriterije (Miočić, 2018.).

Sukladno predmetu i cilju ovog rada za potrebe istraživanja korištena je studija slučaja koja se prema svojoj svrsi kategorizira kao – evaluacijska studija slučaja – sa zadaćom opisivanja, objašnjavanja i vrednovanja izabranog predmeta istraživanja; u ovom slučaju poslijehladnoratovskog vanjskopolitičkog pravca Sjedinjenih Američkih Država te njihovog međunarodnog položaja od kraja Hladnog rata do suvremenog doba (Mintas, 2020.). Prema kategoriji pristupa i metode istraživanja, studija slučaja korištena u ovom radu bila je deskriptivna, tj. imala je u cilju opisati i ilustrirati međunarodne okolnosti u kojima su se Sjedinjene Američke Države našle nakon kolapsa Sovjetskog Saveza, proces prilagodbe vanjskopolitičkog i sigurnosnog pravca države novim globalnim okolnostima, kronološku evoluciju istog te rezultate odabrane državne strategije ogledane u trenutačnom položaju Sjedinjenih Američkih Država na svjetskoj sceni i uspostavljenim odnosima snaga na njoj (Miočić, 2018.). Odabrani slučaj proučava se u svom povijesnom integritetu pa je studija slučaja korištena u ovom radu, kategorizirana prema vremenskom okviru u kojem se slučaj promatra, ujedno i retrospektivna. (Miočić, 2018.). Metoda prikupljanja podataka jest analiza sadržaja pri čemu su korišteni isključivo pisani materijali raznovrsnih knjiga, akademskih radova, izvješća, konferencijskih dokumenata te novinskih i časopisnih članaka (Miočić, 2018.).

U najširem smislu „slučaj“ kao predmet studije predstavlja relativno ograničeni objekt ili proces koji može biti teorijski i/ili empirijski, a može se definirati i kao fenomen specifičan za određeni prostor i vrijeme (Miočić, 2018.). Slučaj može biti pojedinac, nekoliko pojedinaca ili cijela grupa, program, događaj, aktivnost, proces sastavljen od više etapa, neka institucija ili organizacija (Miočić, 2018.). Slučaj studije sve se više definira u terminima „objekta“ i „subjekta“ (Miočić, 2018.). Pritom predmet (subjekt) studije slučaja je primjer nekog fenomena koji se smješta u određeni analitički okvir (objekt) studije slučaja (Miočić, 2018.). Drugim riječima, subjekt slučaja je predmet koji treba objasniti, a objekt slučaja je leća kroz koju se predmet promatra i objašnjava (Miočić, 2018.). U ovom radu subjekt slučaja je poslijehladnoratovski međunarodni položaj Sjedinjenih Američkih Država i njegova budućnost, a objekt slučaja je neoklasično realistička analiza najrelevantnijih sistemskih i unutarnjih faktora koji oblikuju prospekte i politiku države u fokusu.

2.2. Neoklasični realizam kao teorijski okvir rada

Neoklasični realizam dio je realističke tradicije teorije međunarodnih odnosa koji nastoji objediniti najbolje uvide njemu prethodnih smjerova klasičnog realizma i neorealizma iliti

strukturalnog realizma s kojima dijeli brojne sličnosti, ali i razlike (Mintas, 2020.). Glavna razlika između istaknuta tri smjera realističke škole nalazi se u čimbenicima na koje postavljaju važnost: fokus klasičnog realizma je na ljudskoj prirodi, neorealizam ističe utjecaj sistemskih faktora, dok neoklasični realizam djelovanje država objašnjava u okviru kako sistemskih tako i unutarnjih varijabla (Mintas, 2020.).

Svi pravci realističke teorije ističu države kao glavne međunarodne subjekte koji, u nedostatku nadnacionalnog kontrolnog tijela, na globalnoj sceni djeluju u okolnostima anarhije te su tako primorane samostalno se izboriti za vlastitu sigurnost i opstanak (Korab-Karpowicz, 2023.). U tako definiranim globalnim okolnostima moć je glavni čimbenik koji oblikuje međunarodne odnose, a vlastita sigurnost primarni cilj svake države (Korab-Karpowicz, 2023.). U službi ovoga cilja, države kontinuirano nastoje povećati svoju moć te sudjeluju u „balansiranju moći“¹ u svrhu odvratanja potencijalnih agresora (Korab-Karpowicz, 2023.). Anarhične međunarodne okolnosti te distribucija moći među državama koje u njima djeluju za realiste su dva čimbenika koja kontinuirano oblikuju međunarodni sustav, a koji s obzirom na trenutačnu raspodjelu moći među njegovim (glavnim) subjektima može biti unipolaran (jedna dominantna država), bipolaran (dvije dominantne države) ili multipolaran (tri ili više dominantnih država) (Kauppi & Viotti, 2020.). Ravnoteža moći i savezništva između država definirajući su faktori realističke interpretacije međunarodnog sustava (Kauppi & Viotti, 2020.).

Neoklasični realizam prepoznaje važan utjecaj koji koncepti distribucije i ravnoteže moći imaju na odlikovanje vanjske politike i sigurnosne strategije država na svjetskoj sceni, no istovremeno (za razliku od neorealista) naglašavaju značajan efekt koji unutardržavni faktori imaju na razvoj događaja u međunarodnim odnosima (Kauppi & Viotti, 2020.). Primjeri unutardržavnih faktora prepoznatih od strane neoklasičnih realista su utjecaj državnog vodstva, je li država revizionistički ili status quo orijentirana, kvalitet i efikasnost normi i institucija unutar države itd. (Kauppi & Viotti, 2020.). Stoga, neoklasični realizam poimanju vanjske politike i sigurnosne strategije neke države isprva pristupa analizirajući međunarodne okolnosti u kojima ista djeluje, da bi potom sagledao značaj relevantnih unutardržavnih čimbenika koji oblikuju politiku države u fokusu (Mintas, 2020.).

Naziv neoklasični realizam prvi je 1998. godine uporabio Gideon Rose² u svom članku *Neoclassical realism and theories of foreign policy* (prev. *Neoklasični realizam i teorije vanjske politike*), označivši njime teorijski smjer koji vanjsku politiku države kao zavisnu varijablu

¹ teorija ravnoteže moći – teorija međunarodnih odnosa koja sugerira da države na svjetskoj sceni mogu osigurati svoj opstanak sprječavanjem bilo koje druge države da postane dovoljno jaka da može uspostaviti dominaciju nad ostalima

² Gideon Rose – pomoćni viši suradnik “Vijeća za vanjske odnose (CFR)”; neovisnog, nestranačkog trusta mozgova

nastoji objasniti nezavisnim varijablama na strukturnoj/sistematskoj razini te intervenirajućim varijablama na jediničnoj/državnoj razini (Mintas, 2020.). Analiza vanjske politike i sigurnosne strategije države temeljena na neoklasičnom realizmu isprva procjenjuje položaj države u međunarodnom poretku i njenu relativnu materijalnu moć, a potom sagledava način na koji ista interpretira vanjsku okolinu i kako na nju reagira (Mintas, 2020.). Nezavisnu varijablu materijalne moći države neoklasični realisti u pravilu određuju procjenom ekonomske i vojne snage, geografskog smještaja, industrijskih kapaciteta, raspoloživosti prirodnih resursa, demografske slike stanovništva države i sl. (Mintas, 2020.). Koliko će efikasno gore istaknuti i slični objektivni kapaciteti države u fokusu biti iskorišteni u vanjskopolitičke svrhe procjenjuje analiza intervenirajućih varijabli u koje spadaju unutarnja politika države, kvaliteta vodstva, tip režima, javno mnijenje i pritisak medija, kultura i identitet naroda, kapaciteti za ekstrakciju i mobilizaciju resursa, transparentnost i efikasnost državnih institucija itd. (Mintas, 2020.).

Poput neorealističkog pristupa, neoklasični realizam analizu vanjske politike i sigurnosne strategije države započinje analizom na sistemskoj razini pri čemu glavnu nezavisnu varijablu oblikovanja vanjske i sigurnosne politike promatrane države čini relativna distribucija moći u sistemu i posljedični položaj te države u istom (Mintas, 2020.). No, za razliku od neorealista pobornici neoklasičnog realizma u svojoj analizi idu korak dalje (Mintas, 2020.). Po uzoru na klasične realiste, neoklasični realisti relevantnim smatraju i intervenirajuće varijable na razini jedinica odnosno država, koje djeluju kao transmisijski pojas između gore istaknute nezavisne varijable i zavisne varijable koju predstavlja sama vanjska i sigurnosna politika promatrane države. U odnosu na klasični realizam i neorealizam, neoklasični realizam svojim pristupom pruža dodatnu širinu te čini izrazito fleksibilan okvir analize međunarodnog položaja države (Mintas, 2020.).

2.3. Distribucija moći i konfiguracija međunarodnih odnosa

S obzirom na način raspodjele moći među državama na svjetskoj sceni realistički pristup definira tri moguće konfiguracije međunarodnog sustava čije karakteristike uvelike oblikuju dinamiku odnosa u globalnoj areni (Aktunc, 2022.). Prepoznate konfiguracije temelje se na konceptu polarnosti koji se u ovom kontekstu koristi u svrhu opisa postojanja jedne ili više dominantnih (moćnih) država u međunarodnom sustavu (Wardhani, 2021.). Relativna moć države, koja se može definirati kao sposobnost iste da utječe na ponašanje drugih država, određuje njen položaj u globalnoj hijerarhiji (Aktunc, 2022.). Spomenute tri konfiguracije međunarodnog sustava su (1) unipolarna, (2) bipolarna i (3) multipolarna (Wardhani, 2021.). Postojanje jedne dominantne države, koja se svojom moći uvelike ističe nad ostatkom članica

svjetskog poretka, predstavlja unipolarni sustav (Wardhani, 2021.). Bipolarnu konfiguraciju čine okolnosti u kojima su dvije dominantne države, približno jednake moći, znatno snažnije i utjecajnije od svih ostalih država (Wardhani, 2021.). Napokon, prisutnost tri ili više država relativno jednake razine moći, a koje istom znatno odskakuju od drugih sudionica globalnog poretka označava stanje multipolarne konfiguracije međunarodnih odnosa (Wardhani, 2021.).

Unipolarnost je stanje u kojem jedna moćna država dominira međunarodnim sustavom (Wardhani, 2021.). U ovako uspostavljenim globalnim okolnostima hegemon posjeduje toliku nadmoć nad ostalim zemljama da u međunarodnoj areni nema države sposobne ozbiljno mu se suprotstaviti (Aktunc, 2022.). Globalni položaj Sjedinjenih Američkih Država u poslijehladnoratovskom periodu primjer je unipolarne konfiguracije međunarodnih odnosa (Aktunc, 2022.). Nakon raspada Sovjetskog Saveza, Sjedinjene Američke Države postale su hegemon, posjedujući superiorne vojne, političke i ekonomske sposobnosti (Aktunc, 2022.). Odsutnost nadmetanja za primat u svjetskom poretku, koja krase unipolarni sustav, za mnoge stručnjake čini ga najstabilnijim i najmirnijim modelom strukture moći međunarodnih odnosa (Aktunc, 2022.). Također, značajna nadmoć hegemonu omogućava manjim državama da se na njega oslone kao jamca sigurnosti, a postojanje jednog centra globalne moći olakšava i promiče međunarodnu suradnju s hegemonom u ulozi nadzornog i posredničkog tijela (Collins, 2022.). Međutim, povijest pokazuje kako je položaj hegemonu izrazito teško održati i kako je unipolarnost u pravilu samo privremeno stanje koje može nastati kao rezultat specifičnog rasplesa odmjeravanja snaga na globalnoj sceni, ali da je s vremenom formacija alternativnih središta moći gotovo neminovna (Collins, 2022.).

Bipolarna konfiguracija međunarodnih odnosa je stanje u kojemu dvije rivalske sile raspolažu političkim, ekonomskim i vojnim sposobnostima znatno većima u odnosu na ostale države u globalnoj areni (Aktunc, 2022.). U tako opisanim okolnostima većina država organizirana je u dva konkurentna saveza predvođena jednom od postojećih supersila (Wardhani, 2021.). Uspostavljenu strukturu međunarodnih odnosa obilježava konstantno nadmetanje dvaju supersila koje, u nastojanjima da zadobiju stratešku prednost, jedna drugu nadziru i ograničavaju (Collins, 2022.). Bipolarnu strukturu međunarodnih odnosa karakterizira značajan rizik da ukoliko dođe do rata između dvaju supersila isti bi relativno lako mogao poprimiti globalne razmjere (Collins, 2022.). Međutim, postojanje samo dva centra moći znači i kako je postizanje kompromisa i održavanje suradnje znatno lakše nego u okolnostima nadmetanja višestrukih centara moći (Collins, 2022.). Hladnoratovsko razdoblje primjer je bipolarne konfiguracije međunarodnog prostora u kojemu je međuodnos dvaju svjetskih supersila,

Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza, odlikovao dinamiku odnosa na globalnoj sceni (Aktunc, 2022.).

Multipolarna konfiguracija međunarodnih odnosa opisuje okolnosti u kojima tri ili više dominantnih sila posjeduje relativnu moć kojom se ističu nad ostatkom država na globalnoj sceni (Wardhani, 2021.). Istaknute države međusobno se natječu za limitirane resurse te na taj način ograničavaju jedna drugu, a održavanjem ravnoteže moći sprječavaju drastične preinake u odnosima snaga (Collins, 2022.). Povijesno, multiplarnost je najučestaliji oblik konfiguracije međunarodnih odnosa, a prema nekim stručnjacima i najstabilniji (Aktunc, 2022.). S obzirom da su potencijalne revizionističke ambicije bilo koje od vodećih sila obuzdane postojanjem onih ostalih; rizik upuštanja u iste je često prevelik, pa se države u pravilu zadovoljavaju održavanjem statusa quo (Aktunc, 2022.). Multipolarna struktura međunarodnih odnosa postojala je, primjerice, u razdoblju do Bečkog kongresa 1815. godine pa sve do početka Prvog svjetskog rata 1914. godine te ponovno u međuratnom periodu od 1919. do 1939. godine (Kauppi & Viotti, 2020.).

3. STRATEŠKI INTERNACIONALIZAM

Odluka Sjedinjenih Američkih Država da nakon pobjede u Drugom svjetskom ratu i nestanka prijetnje Sila Osovine³ i dalje zadrže snažnu prisutnost na međunarodnoj sceni motivirana je surovom lekcijom do sada najrazornijeg globalnog sukoba (Wertheim, 2020.). Slučajevi dva devastirajuća svjetska rata u razdoblju od samo nekoliko desetljeća neizbježno su vodili zaključku kako će suvremeno doba međunarodnih odnosa od Washingtona zahtijevati formulaciju nacionalne strategije u globalnim okvirima, te tako posljedično i napuštanje prijeratne strategije izolacionizma⁴ (Yilmaz, 2008.). Rapidna industrijalizacija koja je obilježila 19. i prvu polovicu 20. stoljeća umanjila je prostor globalnog djelovanja te su potencijalni neprijatelji sada gotovo uvijek bili pred vratima (Wertheim, 2020.). U ovakvim uvjetima politika izolacionizma nije mogla osigurati blagostanje niti zajamčiti sigurnost i budući prosperitet supersile u sponu kakva su tada bile Sjedinjene Američke Države (Yilmaz, 2008.).

3.1. Politika globalne prisutnosti

Odabrani poslijeratni strateški internacionalizam imao je u cilju anulirati greške međuratne nacionalne strategije Washingtona proaktivnim vanjskopolitičkim pravcem koji bi osigurao stabilnost poslijeratnog svjetskog poretka te istovremeno formirao međunarodne okolnosti povoljne za daljnje širenje i jačanje utjecaja Sjedinjenih Američkih Država na globalnoj sceni (Yilmaz, 2008.). Na formulaciju odabrane strategije uvelike je utjecalo zaoštavanje ideološkog sraza sa Sovjetskim Savezom čije je čelništvo demonstriralo podjednako snažnu namjeru zadržavanja i širenja vlastitog utjecaja na međunarodnoj pozornici (Yilmaz, 2008.). Promocija demokracije i liberalnog tržišta postali su oruđe obrane i napretka kapitalističkoga svijeta u borbi protiv komunističkoga suparnika (Yilmaz, 2008.). U godinama koje su uslijedile širenje američkog globalnog utjecaja postalo je sinonimno sa širenjem liberalno–demokratskih načela i uređenja koji su, od strane Washingtona, prikazivani kao esencijalni za izgradnju društvenog blagostanja u ratom razorenim državama (Eales, 2016.). Dobronamjerno ili ne, navedeno je širenje bilo itekako strateški odmjereno pa je fokus američkih napora u početnim godinama bio gotovo u potpunosti usmjeren na geostrateški ključne regije zapadne Europe i Dalekog istoka (Brands, 2018.). U okvirima ovih napora Washington sklapa nove sigurnosne, diplomatske, financijske i trgovačke sporazume s brojnim državama čiju je sigurnu kooperativnost i zaštitu neizostavno jamčila američka oružana sila koja je i nakon završetka Drugog svjetskog rata ostala stacionirana u interesnim zonama diljem svijeta (Brands, 2018.). Ekonomske, političke i

³ Sile Osovine - Trojni pakt odnosno vojno-politička koalicija predvođena Njemačkom, Italijom i Japanom koja je bila suprotstavljena Savezničkim silama u Drugom svjetskom ratu

⁴ izolacionizam – nacionalna politika nesudjelovanja i nemiješanja države u međunarodnim zbivanjima

sigurnosne spona sa Sjedinjenim Američkim Državama, kreirane u poslijeratnim godinama, omogućile su mnogim državama relativno brzu revitalizaciju iz ratnih ruševina (Brands, 2018.). Raznovrsni bilateralni i multilateralni sporazumi rapidno su nadograđivali američku mrežu savezništva, a važnu ulogu u ovom obnovljenom globalnom poretku dobile su međunarodne organizacije (Hudson, 2021.). Tako je Washington kreirao novi svjetski poredak utemeljen na vrijednostima međunarodne otvorenosti i kooperacije u čije su središte, namjerno ili ne, postavljene upravo Sjedinjene Američke Države kao nezaobilazan subjekt intenzivirane međunarodne suradnje (Hudson, 2021.).

Opisani strateški pristup snažne međunarodne prisutnosti omogućio je Sjedinjenim Američkim Državama uspješno ograničavanje komunističke prijetnje te izgradnju čvrstih savezničkih, bilateralnih i multilateralnih, mehanizama koji su oblikovani u iznimno utjecajne čimbenike gotovo svih najvažnijih djelatnosti međunarodnih odnosa (Brands, 2018.). Ovi mehanizmi uvelike su nadživjeli hladnoratovski sraz te nastavili činiti temelje suvremenog međunarodnoga poretka i nakon kolapsa i disolucije Sovjetskog Saveza u prosincu 1991. godine (Brands, 2018.).

3.2. Oblikovanje unipolarnog svjetskog poretka

Strategija snažne međunarodne prisutnosti, začeta u poslijeratnim godinama i oblikovana kroz hladnoratovski sraz, polučila je izrazito uspješne rezultate (Brands, 2018.). Raspadom Sovjetskog Saveza 1991. godine Sjedinjene Američke Države našle su se usamljene na vrhu međunarodne piramide moći kao neosporena vojna, politička i ekonomska supersila koja je stajala na čelu sve snažnije skupine savezničkih država (Yilmaz, 2008.). No, iako je kraj Hladnog rata označio značajnu promjenu u odnosima moći na međunarodnoj sceni isto nije imalo drastičan utjecaj na vanjskopolitički pravac i nacionalnu sigurnosnu strategiju Sjedinjenih Američkih Država (Brands, 2018.). Sljedeći se logikom „ne popravljaj ako nije pokvareno“ američko je rukovodstvo uspješnu hladnoratovsku strategiju samo prilagodio novim, po Washington znatno povoljnijim, okolnostima na međunarodnoj sceni (Brands, 2018.). Tako su hladnoratovski naponi ograničenja daljnjeg širenja sovjetskog utjecaja preusmjereni na izgradnju mehanizama očuvanja novouspostavljenog američkog globalnog primata (Brands, 2018.). U nedostatku komunističke prijetnje, cilj razvoja i zaštite liberalno-demokratske protuteže sada je pretvoren u nastojanja širenja slobodnog tržišta i demokratskih institucija diljem svijeta (Brands, 2018.). Odlučne zaštititi formirani svjetski poredak Sjedinjene Američke Države kao jedan od glavnih ciljeva poslijehladnoratovske nacionalne strategije postavile su budno motrenje međunarodnih zbivanja kako bi bile sposobne na vrijeme uočiti, izolirati, te po potrebi i suzbiti

bilo kakvu potencijalnu prijetnju stabilnosti novom međunarodnom poretku i primatu Sjedinjenih Američkih Država (Brands, 2018.).

U službi opisane međunarodne budnosti Washington je i u eri unipolarnosti zadržao prisutnost vlastitih oružanih snaga širom svijeta (Brands, 2018.). Sjevernoatlantski savez (NATO)⁵ ostao je u središtu američke sigurnosne arhitekture te je u poslijehladnoratovskom dobu dobio ulogu jednog od glavnih integracijskih alata rapidno rastuće sfere utjecaja Sjedinjenih Američkih Država (Yilmaz, 2008.). Sigurnosni sporazumi sklapaju se i na bilateralnoj razni posebice s državama smještenim u regijama iznimne strateške važnosti (Brands, 2018.). Jačanje željene međunarodne povezanosti provođeno je i u sektoru ekonomije (Brands, 2018.). U tu svrhu Washington potpisuje brojne međudržavne ugovore svih razina poput Azijsko-pacifičke ekonomske suradnje⁶ 1989., Sjevernoameričkog sporazuma o slobodnoj trgovini⁷ 1994., a 1995. godine osnovana je Svjetska trgovinska organizacija koja je ubrzo postala centralna figura uspostavljenog međunarodnog poretka (Brainard, 2001.). Iznimno postignuće američkih nastojanja formacije integrirane ekonomske mreže država bio je ulazak Narodne Republike Kine među članove Svjetske trgovinske organizacije 2001. godine (Brainard, 2001.).

Vakuum moći koji je na međunarodnoj sceni nastao dramatičnim kolapsom Sovjetskog Saveza omogućio je vlastima u Washingtonu da u novoj eri globalne unipolarnosti intenziviraju napore širenja demokracije i liberalne ekonomije u sve dostupne kutove svijeta (Eales, 2016.). U poslijehladnoratovskim godinama ovaj cilj zaštite i širenja američke vizije svijeta bio je pokretač mnogobrojnih ekonomskih, diplomatskih, a nerijetko i vojnih međunarodnih intervencija (Eales, 2016.). S pozicije globalnog hegemonu Sjedinjene Američke Države demonstrirale su veću spremnost no ikad prije uporabe instrumenata prinude kako bi prisilile ostale pripadnike međunarodne zajednice da se ponašaju u skladu s uspostavljenim pravilima novog svjetskog poretka (Eales, 2016.). Navedena spremnost pokazana je bez iznimke od strane svake američke predsjedničke administracije na prijelazu stoljeća; od Georgea H. W. Busha preko Billa Clintona i Georgea W. Busha pa sve do Baracka Obame (Eales, 2016.).

3.3. Evolucija poslijehladnoratovske strategije i novi međunarodni izazovi

Sjedinjene Američke Države rasplet Hladnog rata interpretirale su kao potvrdu inherentne superiornosti vlastitih društvenih vrijednosti i institucija (Eales, 2016.). Kao čuvara i promicatelja liberalno–demokratskih načela u desetljećima ideološkog sraza, za Washington je

⁵ Sjeveroatlantski savez ili Organizacija Sjeveroatlantskog sporazuma (NATO) - vojnopolitički savez država Sjeverne Amerike i Europe utemeljen 1949.

⁶ Azijsko-pacifička ekonomska suradnja (APEC) – regionalni ekonomski forum za promicanje trgovine u Aziji i na Pacifiku

⁷ Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA) – trilateralni trgovački sporazum Sjedinjenih Američkih Država, Meksika i Kanade

jedino prirodno bilo da i u novom dobu globalne unipolarnosti nastavi samododijeljenu misionarsku dužnost širenja ovog, po njemu jedinog ispravnog, društvenog uređenja (Eales, 2016.). Tadašnji američki predsjednik George H. W. Bush (1989.-1993.) u uspostavljenoj unipolarnosti vidio je povijesnu priliku svoje države da s položaja globalnog hegemonia izgradi, kako ga je on popularno nazvao, „novim svjetskim poretom“ zasnovanim na zajednici srodnih, međusobno izrazito povezanih država (Knott, 2023.). U tim godinama Sjedinjene Američke Države pokrenule su nekoliko programa međunarodne potpore u mnogočemu nalik onima koji su nakon Drugog svjetskog rata obnovili zapadnu Europu i uspješno ju vezali uz Washington (Eales, 2016.). Među takvima se posebice ističu akt Potpore istočnoeuropskoj demokraciji (SEED)⁸, inicijativa Novih poslovanja za države Amerike (EAI)⁹ te akt Potpore slobodi¹⁰ (Eales, 2016.). Istaknuti i njima srodni poslijehladnoratovski planovi potpore Sjedinjenih Američkih Država uz obećanu materijalnu i stručnu asistenciju sa sobom su gotovo bez iznimke donijeli i znatno jačanje američkog utjecaja u državama primateljicama pomoći (Eales, 2016.). U Bushevu „novom svjetskom poretom“ središnju ulogu dobile su međunarodne organizacije, poput Sjevernoatlantskog saveza (NATO) i Ujedinjenih Naroda, koje su postale funkcionalni temelj novog globalnog uređenja (Eales, 2016.). Uspostavom snažnih međunarodnih organizacija, u svim najvažnijim sektorima međunarodnog suživota, Washington je stvorio uvjete u kojima je neometani pristup međunarodnim dobrima i uslugama od država zahtijevao članstvo u istima (Eales, 2016.). Članstvo koje je gotovo uvijek bilo uvjetovano implementacijom raznih normativnih i institucionalnih reformi koje su oblikovale države kandidatkinje sukladno zamišljenom liberalno–demokratskom kalupu unipolarnog svjetskog poretka (Eales, 2016.).

Sudbina onih koji odbiju poštovati pravila globalnog hegemonia međunarodnoj zajednici ubrzo je demonstrirana na slučaju Iraka (Knott, 2023.). Nakon iračke invazije i okupacije Kuvajta, Sjedinjene Američke Države uspješno su pokrenule međunarodnu zajednicu protiv režima Sadama Huseina¹¹, a sve je kulminiralo Zaljevskim ratom (1990.-1991.), porazom iračke vojske i potpunim oslobođenjem Kuvajta (Knott, 2023.). Opisana reakcija Washingtona pokazala je svijetu razinu novostečenog međunarodnog utjecaja Sjedinjenih Američkih Država, a iznimno uspješna vojna intervencija obnovila status američkih oružanih snaga okaljan neuspjesima

⁸ akt Potpore istočnoeuropskoj demokraciji – niz zakonskih akata fokusiranih na uspostavu demokratskih institucija u zemljama bivšeg komunističkog bloka provedbom specifičnih programa potpore

⁹ inicijativa Novih poslovanja za države Amerike – inicijativa pokrenuta u svrhu povećanja ekonomskih ulaganja i smanjenja kreditnog opterećenja država Latinske Amerike i Kariba

¹⁰ akt Potpore slobodi - akt s ciljem promicanja slobode i slobodnih tržišta u nezavisnim državama bivšeg Sovjetskog Saveza

¹¹ Sadam Husein - irački političar i revolucionar koji je služio kao peti predsjednik Iraka od 1979. do 2003., smaknut 2006.

Vijetnamskog rata (1955.-1975.) (Knott, 2023.). Do kraja stoljeća administracija Williama J. 'Billa' Clintona (1993.-2001.) nastavila je razvijati vanjskopolitičku strategiju snažne međunarodne prisutnosti (Eales, 2016.). Formulirana „strategija širenja“ željenu međunarodnu integraciju nastojala je postići oslanjajući se prvenstveno na alate tzv. „meke moći“ (Eales, 2016.). Prepoznavši integracijski potencijal ekonomije predsjednik Clinton 1994. godine potpisuje Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA), a 1995. godine, nakon mukotrpnih pregovora, osnovana je Svjetska trgovinska organizacija (WTO)¹² koja se u desetljećima koji su uslijedili pokazala kao jedan od temeljnih čimbenika očuvanja američke globalne moći i utjecaja (Riley, 2023.). Rasplet američke intervencije u Somaliji (1992.-1993.), na samom početku Clintonova mandata, udaljio je vanjskopolitički pristup države od idealističkih načela Busha starijeg prema političkom realizmu koji je obilježio mandat njegova nasljednika (Eales, 2016.). Iako su Sjedinjene Američke Države u sebi i dalje vidjele svjetskog nositelja barjaka slobode i demokracije promicanje ovih vrijednosti moralo je biti podređeno nacionalnim interesima države (Eales, 2016.). Ovu smanjenu spremnost Washingtona na inozemne intervencije ubrzo je demonstrirao kontroverzni izostanak intervencije u genocidom pogođenoj Ruandi 1994. godine (Riley, 2023.). Međutim, ni opreznu administraciju predsjednika Clintona nije zaobišla značajnija vojna intervencija. Američki je predsjednik 1995. pokrenuo snage NATO-a u bombardiranju bosanskih Srba, a 1999. izvedeni su zračni napadi protiv SR Jugoslavije tj. Srbije kako bi se završio sukob na Kosovu (Riley, 2023.). Navedene intervencije opravdane su motivom zaštite ljudskih prava i sprečavanjem daljnjih stradanja (Riley, 2023.). Međutim, države koje su se i dalje opirale gravitacijskoj sili globalnog hegemonu u istaknutim intervencijama vidjele su opasan presedan širenja utjecaja NATO-a izvan vlastitih granica pod plemenitom izlikom zaštite ljudskih prava i sloboda (Riley, 2023.).

Opisanu suzdržanost Washingtona dramatično su prekinuli teroristički napadi provedeni na američkom tlu 11. rujna 2001. godine u kojima je život izgubilo 2.977 Amerikanaca (Gregg II, 2023.). Clintonov nasljednik, George W. Bush (2001.-2009.) upravo je u američkim ograničenim odgovorima na prijašnje terorističke napade pronašao razlog jačanja radikalnih organizacija poput al-Kaide¹³ i talibana¹⁴ koji su se u Afganistanu smatrali sigurnima, izvan dosega globalnog hegemonu (Gregg II, 2023.). Odlučan da ne ponovi istu pogrešku, Bush je 7. listopada 2001. godine, ni mjesec dana nakon terorističkih napada, pokrenuo operaciju „Trajna sloboda“ (Gregg II, 2023.). Cilj američkih trupa koje su tada ušle u Afganistan bio je potpuni

¹² Svjetska trgovinska organizacija (WTO) – međunarodna organizacija koja nadzire pravila globalne trgovine među državama i posreduje u sporovima

¹³ al-Kaida – panislamska teroristička organizacija osnovana od strane Osame bin Ladena u kasnim 1980-ima

¹⁴ talibani – ultrakonzervativna sunitsko islamska politička i vjerska frakcija koja se pojavila u Afganistanu sredinom 1990-ih, naziv duguje studentima vjerskih škola

poraz talibala i al-Kaide te privođenje pravdi svih odgovornih za napade 11. rujna (Gregg II, 2023.). Rasplet operacije „Trajna sloboda“ potvrdio je iznimne vojne sposobnosti Sjedinjenih Američkih Država, no jednako su tako godine koje su uslijedile ukazale na niz slabosti globalnog hegemonu u suočavanju s izazovima koji se nisu mogli riješiti uporabom puke sile (Gregg II, 2023.). Afganistan se na koncu pokazao kao jedna od najvećih poslijehladnoratovskih rana Sjedinjenih Američkih Država zbog koje su itekako krvarile (Gregg II, 2023.).

Intervencija u Afganistanu označila je početak tzv. „Busheve doktrine“; nove evolucijske faze američke poslijehladnoratovske vanjske politike u kojoj je vodeća sila svijeta proglasila spremnost pokretanja unilateralne, pa čak i preventivne, primjene oružane sile na međunarodnoj sceni u svrhu zaštite vlastite nacionalne sigurnosti i interesa (Eales, 2016.). Američki predsjednik tada je popularno izjavio kako pokrenuti rat nije rat protiv talibana ili al-Kaide već protiv terorizma u cijelosti, kako njegova država neće stati dok ova prijetnja ne bude u potpunosti neutralizirana te kako će sve države koje na bilo koji način pomažu ovim radikalnim pokretima biti označene kao neprijatelji Sjedinjenih Američkih Država (Gregg II, 2023.). Bushev citat „ili ste s nama ili ste s teroristima“ najbolje dočarava minimum odabira koje je Washington tada ostavio ostatku međunarodne zajednice (Cheung, 2015.). Invazija na Irak u ožujku 2003. godine i rušenje režima Sadama Huseina bili su izravan produkt ovog novog međunarodnog pristupa najmoćnije države svijeta (Gregg II, 2023.). Busheva administracija strateški je upregnula i alate tzv. „meke moći“. U cilju intenziviranja ekonomske potpore potrebitim državama 2004. godine osnovana je nova agencija za inozemnu pomoć nazvana Millennium Challenge Corporation¹⁵ (Gregg II, 2023.). Ekonomska pomoć ove agencije uvjetovana je implementacijom reformi koje su vodile k liberalizaciji i demokratizaciji unutardržavnih uređenja država primateljica. Radom istaknute agencije 6,7 milijarda američkih dolara uloženo je u 35 država, a Busheva proaktivna ekonomska politika povećala je broj sporazuma o slobodnoj trgovini Sjedinjenih Američkih Država s tri na sedamnaest (Gregg II, 2023.). Početne godine drugog desetljeća 21. stoljeća svjedočile su prvim znatnijim promjenama poslijehladnoratovske strukture međunarodnih odnosa (Eales, 2016.). Naizgled nezaustavljivo širenje američkog globalnog utjecaja naišlo je na prve ozbiljnije zapreke, dok su meteorski uspon Narodne Republike Kine i iznenađujuće brza obnova globalnog utjecaja Ruske Federacije nagovijestili novo doba međunarodnih odnosa u kojemu se Sjedinjene Američke Države više ne bi mogle nazivati jedinom svjetskom supersilom (Eales, 2016.). Sada već godinama stare intervencije u Afganistanu i Iraku neumorno su crpile resurse i moral Washingtona, a

¹⁵ Millennium Challenge Corporation – američka agencija za inozemnu pomoć koja pomaže u borbi protiv globalnog siromaštva

financijska kriza koja je 2007. nastala u Sjedinjenim Američkim Državama, te u rekordnom roku opustošila globalnu ekonomiju, po prvi je put u poslijehladnoratovskoj eri ozbiljnije dovela u pitanje validnost kapitalističkih društvenih uređenja; posebice s obzirom da je istovremeno na Dalekom istoku munjevito rasla ekonomija države alternativnog ekonomskog i društvenog uređenja (Eales, 2016.). Također, američko agresivno širenje vlastitih vrijednosti diljem svijeta uvelike je zanemarilo značaj kulturoloških razlika na međunarodnoj sceni te kao neželjenu nuspojavu uzrokovalo jačanje sve radikalnijih pokreta otpora kakav je bila i Islamska država Iraka i Levanta (ISIL)¹⁶ koja je za vrijeme mandata Baracka Obame (2009.-2017.) prerasla u ozbiljnu sigurnosnu ugrozu ne samo za regiju Bliskog istoka, već i za Europu (Nelson, 2023.).

Po dolasku na mjesto predsjednika 2009. godine Barack Obama započeo je proces postupnog povlačenja američkih snaga s Bliskog istoka (Nelson, 2023.). Novi američki predsjednik želio je povratiti status Sjedinjenih Američkih Država kao promicatelja i zaštitnika demokracije i ljudskih prava; status uvelike ukaljan desetljećem brutalnog rata protiv terorizma (Eales, 2016.). Osim nastojanja da se napokon okončaju skupocjene intervencije u Iraku i Afganistanu; fokus američke vanjske politike Obama je želio prebaciti s Bliskog istoka na regiju Azije i Pacifika (Nelson, 2023.). Najavljeni „strateški zaokret prema Aziji“ imao je u cilju doskočiti rastućoj moći i utjecaju Narodne Republike Kine te jasno dati doznanja kako Sjedinjene Američke Države i u budućnosti nastoje zadržati status dominantne pacifičke sile (Nelson, 2023.). Također, za Washington je sve veću prijetnju predstavljao rastući nuklearni arsenal kontroverznog sjevernokorejskog režima, a zavidan ekonomski uspon nekolicine država istočne Azije učinio je regiju strateški važnijom no ikad prije u modernoj povijesti međunarodnih odnosa (Nelson, 2023.). U opisanom strateškom zaokrenu Peking je vidio pokušaj Sjedinjenih Američkih Država da spotakne i ograniči rastuću moć i utjecaj Narodne Republike Kine (Nelson, 2023.). Kao rezultat, odnosi dvaju država tijekom Obamina mandata postali su sve napetiji, a nadmetanje za utjecaj u regiji jedan od najopasnijih potencijalnih izvora budućih globalnih nestabilnosti (Nelson, 2023.). Istovremeno, na istoku Europe Ruska Federacija pokazivala je prve ozbiljnije znakove otpora širenju američkog utjecaja sve bliže vlastitim granicama (Suny, 2022.). Moskva je prvo 2008. godine intervenirala u Gruziji, a 2014. godina izvršila pomno planiranu aneksiju ukrajinskog Krima koja je u potpunosti potresla temelje poslijehladnoratovskog svjetskog poretka (Suny, 2022.). Opisani izazovi utjecaju i moći Sjedinjenih Američkih Država bez sumnje su uzdrmali međunarodni status globalnog hegemon

¹⁶ Islamska država Iraka i Levanta – transnacionalna salafijska džihadistička teroristička skupina i bivša nepriznata kvazi-država

te za mnoge doveli u pitanje učinkovitost odabrane poslijehladnoratovske međunarodne strategije Washingtona (Brands, 2018.).

3.4. Procjena odabranog pristupa

Kada se američka poslijehladnoratovska međunarodna strategija sagleda u svojoj cjelini, Washington itekako može biti zadovoljan rezultatima postignutima u desetljećima po završetku Hladnog rata (Brands, 2018.). Strateški napori Sjedinjenih Američkih Država, na prijelazu stoljeća, bez sumnje su uspješno ostvarili primarni poslijehladnoratovski cilj globalnog hegemonia; onaj uspostave stabilnog i povoljnog svjetskog poretka sa Sjedinjenim Američkim Državama kao neosporenim globalnim supersilom (Brands, 2018.). Zavidna ostvarenja odabranog vanjskopolitičkog strateškog pristupa u javnom su prostoru često gotovo u potpunosti zasjenjena nekolicinom izrazito upečatljivih američkih neuspjeha na međunarodnoj sceni (Brands, 2018.). Dugogodišnje intervencije u Iraku i Afganistanu imale su katastrofalan utjecaj na resurse i moral svjetske supersile, dok su slučajevi poput Somalije 1993. i Libije 2011. godine ukazivali na gotovo stereotipnu ishitrenost i kratkovidnost američkih vlastodržaca (Brands, 2018.). Tako je internacionalizam neupitno i u eri unipolarnosti dokazao svoju skupocjenost (Brands, 2018.). Međutim, unatoč mnogobrojnim spoticanjima postignuća američke poslijehladnoratovske vanjske politike postavila su povoljne okolnosti k očuvanju daljnje globalne dominacije Sjedinjenih Američkih Država (Brands, 2018.).

Poslijehladnoratovski svjetski poredak izgrađen na liberalno-demokratskim temeljima svjedočio je gotovo neometanom širenju američkog globalnog utjecaja (Brands, 2018.). O intenzitetu navedenog najbolje govori podatak kako je samo u prvom desetljeću, po uspostavi unipolarnog međunarodnog poretka, broj izbornih demokracija svijeta porastao za čak 44 države (Brands, 2018.). Opisanu rapidnu demokratizaciju, pod pokroviteljstvom Washingtona, gotovo je neizostavno pratio i proces liberalizacije domicilnih tržišta te implementacije drugih mehanizama ekonomske međunarodne integracije (Brands, 2018.). Zadržavši snažnu vojnu i ekonomsku prisutnost u strateški najvažnijim regijama Washington je uspješno spriječio potencijalni uspon neke nove rivalske sile dok su ostale najmoćnije države svijeta, u uspostavljenim okolnostima, u pravilu nastojale djelovati u skladu s vrijednostima globalnog hegemonia (Brands, 2018.). Ozbiljnoj sigurnosnoj ugrozi koju je predstavljao globalni vakuum ostavljen na međunarodnoj sceni nakon raspada Sovjetskog Saveza Washington je uspješno doskočio iznimnim diplomatskim naporima koji su, među ostalim, rezultirali i mirnom denuklearizacijom Kazahstana, Bjelorusije i Ukrajine (Brands, 2018.). Štoviše, upravo zahvaljujući nastojanjima prvenstveno Sjedinjenih Američkih Država, poslijehladnoratovska

nuklearna proliferacija uspješno je ograničena te se u pravilu zbivala samo u slučajevima odmetničkih režima koji su u potpunosti odbacili novouspostavljeni međunarodni poredak (Brands, 2018.). No, i takvi režimi vrlo su efikasno spriječeni od širenja vlastitoga utjecaja izvan svojih državnih granica (Brands, 2018.). Nadalje, američka poslijehladnoratovska sigurnosna jamstva lišila su države bivše sovjetske sfere utjecaja, poput Poljske i Mađarske, potrebe za akumulacijom inače nužnog oružanog arsenala koji bi jamčio njihovu buduću neovisnosti (Brands, 2018.). Istaknuta je spremnost financijski značajno rasteretila istočnoeuropske države u obnovi, a ključnu stabilizacijsku ulogu Sjedinjene Američke Države odigrale su i u jugoistočnoj Europi u jeku krvavog raspada Jugoslavije (Brands, 2018.). Također, globalna kohezija novog međunarodnog poretka osigurana je strateški itekako odmjerenim održavanjem snažnog utjecaja nad Japanom i Njemačkom, tradicionalnim centrima moći Azije i Europe (Brands, 2018.).

U unipolarnoj eri znatno je osnažena uloga međunarodnih organizacija koje su postale jedan od glavnih integracijskih mehanizama globalnog hegemonu (Hudson, 2021.). Tako su Ujedinjeni Narodi¹⁷, Međunarodni monetarni fond¹⁸ i Svjetska banka¹⁹ u novom svjetskom poretku dodatno intenzivirale svoje globalno djelovanje, a 1995. godine osnovana je i Svjetska trgovinska organizacija čija je dugoiščekivana formacija označila krunu američkih integracijskih napora (Brands, 2018.). Godine 2001. u članstvo Svjetske trgovinske organizacije pristupila je i Narodna Republika Kina čime je i najprominentnija te najmnogoljudnija komunistička država u povijesti pristala biti dijelom – međunarodne infrastrukture predvođene Sjedinjenim Američkim Državama (Brands, 2018.). Izgradnjom mreže nadnacionalnih institucija čije je članstvo postalo neizostavan preduvjet prosperiteta u novom svjetskom poretku Sjedinjene Američke Države uspostavile su okvire u koje su se ostale države morale uklopiti ukoliko su htjele neometano sudjelovati na međunarodnoj sceni (Hudson, 2021.).

¹⁷ Ujedinjeni Narodi (UN) – međuvladina organizacija sa zadaćom promicanja globalne suradnje i prijateljskih odnosa među narodima te održavanja međunarodnog mira i sigurnosti

¹⁸ Međunarodni monetarni fond (MMF) – međunarodna organizacija s ciljem promicanja globalnog ekonomskog rasta i financijske stabilnosti, međunarodne trgovine i suzbijanja siromaštva

¹⁹ Svjetska banka (eng. World Bank) – međunarodna organizacija posvećena pružanju financijske i stručne pomoći državama u razvoju u cilju potpore njihova gospodarskog napretka

4. KONSTRUKCIJSKI JAMCI NOVOG SVJETSKOG PORETKA

Unipolarna konfiguracija međunarodnih odnosa formirana nakon raspada Sovjetskog Saveza predstavljala je globalne okolnosti u kojima su Sjedinjene Američke Države, zahvaljujući prvenstveno iznimnoj vojnoj i ekonomskoj nadmoći, neosporeno zagospodarile poslijehladnoratovskim svjetskim poretom (Hudson, 2021.). Tektonske promjene u međunarodnim odnosima te posljedično uspostavljeni iznimno povoljni položaj, sada jedine preostale svjetske supersile, političari u Washingtonu vidjeli su kao povijesnu priliku izgradnje novog svjetskog poretka čija bi pomno sačinjena konstrukcija osigurala Sjedinjenim Američkim Državama središnje mjesto na međunarodnoj sceni i očuvanje dominantnog globalnog položaja (Eales, 2016.). U svrhu navedenog Washington je u eri unipolarnosti dodatno pojačao odabrani strateški internacionalizam koji je sada u dobu ubrzane tehnološke modernizacije i posljedične globalizacije uistinu mogao poprimiti svjetske razmjere (Brands, 2018.).

4.1. Pretjerana privilegija

Američki dolar već je gotovo puno stoljeće središnja valuta svjetske ekonomije i kao takav jedan od temeljnih komponenata globalne dominacije Sjedinjenih Američkih Država (Siripurapu & Berman, 2023.). Suvremeni status dolara osiguran je u jeku okončanja ratnih zbivanja Drugog svjetskog rata kada su 44 države potpisale sporazum iz Bretton Woodsa vezujući vrijednost vlastitih valuta za američki dolar koji je jedini ostao konvertibilan sa zlatom s tečajem 35\$ po uncu (Siripurapu & Berman, 2023.). Ovim sporazumom formirani su i Svjetska banka te Međunarodni monetarni fond u svrhu promicanja međunarodne ekonomske suradnje i globalne integracije (Siripurapu & Berman, 2023.). Želja za međunarodnom ekonomskom integracijom Washingtona nije bila motivirana samo katastrofalnim rezultatima međuratne prakse protekcijonizma, već i nastojanjem da se ekonomije dužničkih država osposobe za povrat ratnog duga, a istovremeno postanu nova tržišta koja će omogućiti očuvanje ratom nabujalog proizvodnog sektora Sjedinjenih Američkih Država (Hudson, 2021.). Financijska pomoć uspostavljenog sustava iz Bretton Woodsa podrazumijevala je tako prvotnu uspostavu slobodnog tržišta države primateljice te promociju privatnog poduzetništva (Hudson, 2021.). Ova *laissez-faire*²⁰ načela Sjedinjenim Američkim Državama širom su otvorila vrata inozemnih tržišta koja su uskoro preplavljena proizvodima i investicijskim projektima nabujalog američkog kapitala (Hudson, 2021.). Proces financijske globalizacije koji je proveden u godinama koje su uslijedile vezao je sudbinu gospodarstava brojnih država uz sudbinu američkog dolara te je tako

²⁰ *laissez-faire* – ekonomska filozofija koju karakterizira sloboda tržišta i minimum državne regulacije

kombinacija globalne ekonomske integracije i američke valutne dominacije postavila dolar u samo središte međunarodnog financijskog sustava (Prasad, 2014.).

Takozvana „strategija ograničavanja“²¹ vođena u drugoj polovici 20. stoljeća već je s izdancima za Korejski rat (1950.-1953.) platnu bilancu²² Sjedinjenih Američkih Država prebacila u deficit. (Hudson, 2021.). Dolar koji su se sad u ogromnim količinama slijevali iz Amerike u riznice stranih središnjih banaka iste su, prema tečaju određenom sporazum iz Bretton Woodsa, razmjenjivale za zlato i tako nauštrb Washingtona obnavljale vlastite zlatne rezerve (Hudson, 2021.). Do 1960.-ih bilo je jasno kako Sjedinjene Američke Države neće imati dovoljno zlata da jamče za ogromnu količinu dolara koji su cirkulirali inozemnim tržištem, a čija je sve intenzivnija razmjena prijetila iscrpljivanjem američke zlatne rezerve (Siripurapu & Berman, 2023.). Sve je kulminiralo u kolovozu 1971. godine kada, tadašnji američki predsjednik, Richard Nixon (1969. -1974.) konačno ukida konvertibilnost dolara sa zlatom označivši tako početak ere „fluktuirajućeg deviznog tečaja“²³ koji se održao do danas (Siripurapu & Berman, 2023.). Nagomilani dolari u rukama inozemnih vlada više nisu mogli biti razmijenjeni za američko zlato već su za iste, pod novim „standardom trezorskih zapisa“, mogle dobiti samo obveznice Ministarstva financija Sjedinjenih Američkih Država (Hudson, 2021.). Ubrzo, suficit dolara u platnim bilancama inozemnih središnjih banaka počeo se gotovo automatski ulagati u američke trezornice kao najsigurnije alternative sada nedostupnog zlata (Hudson, 2021.). Održavanjem visokog trgovinskog deficita Sjedinjene Američke Države preplavile bi inozemna tržišta dolarima koje bi strane vlade potom zamijenile za američke obveznice formirajući de facto nepresušan izvor novca Washingtonu (Hudson, 2021.). Najbogatija država svijeta tako je stekla sposobnost automatskog posuđivanja novca od stranih središnjih banaka samim činom održavanja deficita platne bilance (Hudson, 2021.). Ovim deficitom platne bilance Washington već desetljećima financira deficit federalnog proračuna što čini opisanu sposobnost Sjedinjenih Američkih Država jednim od ekonomskih čuda suvremenoga doba (Hudson, 2021.). U slučaju kada bi strane vlade odbile apsorbirati dolare u opticaju, tečaj dolara pao bi u odnosu na druge valute što bi uvelike umanjilo vrijednost već postojećih zaliha dolara inozemnih vlada, a istovremeno osnažilo američke izvozne prospekte (Prasad, 2014.). Iskorištavajući opisane okolnosti, agresivnom monetarnom politikom proteklih nekoliko desetljeća Sjedinjene Američke Države, u svrhu pokretanja vlastite ekonomije, proizvode ogromne količine novih

²¹ strategija ograničavanja – strateška vanjska politika vođena od strane Sjedinjenih Američkih Država s početkom u kasnim 1940.-ima, a u cilju ograničavanja ekspanzionističkih nastojanja Sovjetskog Saveza

²² platna bilanca – statističko izvješće svih transakcija izvršenih između subjekata u jednoj državi i ostatka svijeta tijekom određenog razdoblja

²³ fluktuirajući devizni tečaj – režim u kojemu je vrijednost jedne valute određena ponudom i potražnjom iste u odnosu na druge valute

dolara, dio kojih su zatim ostale države primorane uvrstiti u vlastite devizne rezerve nastojeći održati tržišnu konkurentnost na međunarodnoj sceni (Prasad, 2014.). U nedostatku alternativnih sredstava sigurne pohrane akumuliranih dolara, središnje banke svijeta iste zatim ulažu u obveznice Sjedinjenih Američkih Država održavajući tako opisanu strategiju deficita globalnog hegemonu (Prasad, 2014.). Dokle god su vanjska trgovina i ulaganja stranih vlada denominirani u dolarima stabilnost njihovih ekonomija ovisit će o dolaru koji je i dalje neosporena valuta odabira međunarodne trgovine. (Siripurapu & Berman, 2023.)

4.1.1. Nezamjenjivost dolara

Ono što dolar trenutno čini uistinu nezamjenjivom globalnom valutom jest njegov status dominantne rezervne valute svijeta (Siripurapu & Berman, 2023.). Unatoč sve učestalijim izazovima, dolar je i dalje daleko najzastupljeniji odabir rezervne valute čineći 59% ukupnih globalnih deviznih rezervi (Siripurapu & Berman, 2023.). Tržište deviznih obveznica Sjedinjenih Američkih Država svojom je likvidnošću i veličinom veće od onoga Švicarske, Japana, Velike Britanije i eurozone²⁴ zajedno (Prasad, 2014.). No, veličina američkog tržišta obveznica samo je jedan od stupova koji omogućavaju ovu dominaciju dolara (Prasad, 2014.). Ostali jednako važni čimbenici su i efikasan pravni sustav, pouzdane javne institucije te iznimna dubina financijskog tržišta (Prasad, 2014.). Upravo je kombinacija svih ovih čimbenika zaslužna za povjerenje koje investitori diljem svijeta i dalje gaje prema dolaru, unatoč dugogodišnjem trendu rasta nacionalnog duga Sjedinjenih Američkih Država (Prasad, 2014.). Istovremeno, izostanak jednog ili više gore istaknutih čimbenika već desetljećima koči uspon alternativne valute koja bi potencijalno mogla parirati globalnom statusu dolara (Prasad, 2014.). Impresivan ekonomski uspon država poput Indije i Narodne Republike Kine anulirao je određene prednosti koje je Washington desetljećima uživao nad njima (Prasad, 2014.). Pojedine prognoze predviđaju kako će veličinom ekonomije Narodna Republika Kina uskoro čak i preteći Sjedinjene Američke Države (Prasad, 2014.). No, unatoč navedenom financijska tržišta istaknutih i sličnih država i dalje imaju iznimno malu šansu u skorij budućnosti ozbiljno konkurirati onom američkom (Prasad, 2014.). Naime, unatoč rastućoj ekonomskoj snazi i dinamičnošću te niskoj razini nacionalnog duga s kojom se može pohvaliti Narodna Republika Kina uspostavljeni institucionalni, politički i pravni mehanizmi unutar države ni približno ne pružaju razinu povjerenja potrebnu da ih najvažniji inozemni investitori počnu promatrati kao ozbiljnu alternativu tržištu Sjedinjenih Američkih Država (Prasad, 2014.). Dok je god tako Washington će ostati najpopularnije utočište odabira deviznih rezervi država diljem svijeta, a

²⁴ eurozona – geografska i ekonomska regija sačinjena od država članica Europske Unije kojima je euro službena nacionalna valuta

posljedična visoka potražnja američkih obveznica omogućava izdavanje istih po izrazito nižim cijenama od konkurenata (Siripurapu & Berman, 2023.).

Globalni utjecaj istaknute sposobnosti Sjedinjenih Američkih Država dodatno je pojačan nakon svjetske financijske krize 2008. godine u jeku koje drastično raste međunarodna potražnja za oblicima sigurne financijske imovine koja bi pružila efikasnu zaštitu od sve izraženije volatilnosti tržišta (Prasad, 2014.). Iako su Sjedinjene Američke Države bile pokretač same globalne financijske krize, u okolnostima sve izraženije nesigurnosti, upravu su se njezine državne obveznice pokazale kao najtraženiji oblik sigurnog utočišta na međunarodnoj sceni (Prasad, 2014.). Opisano je dodatno pojačalo međunarodni dotok financijskih sredstava u američke riznice što je Washingtonu osiguralo razinu likvidnosti potrebnu da i dalje nastavi održavati, sada već desetljećima dugu, iznimno visoku razinu državne potrošnje i nacionalnog duga (Prasad, 2014.).

4.2. Globalna infrastruktura

Američki napori izgradnje integriranog međunarodnog poretka, začeti po svršetku Drugog svjetskog rata 1945. i razvijani sve do danas, iznimno važnu ulogu u izgrađenom poretku dodijelili su međunarodnim organizacijama (Woods, 2003.). Institucije poput Ujedinjenih Naroda, Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke, osnovane krajem prve polovice 20. stoljeća, formirane su u svrhu olakšanja i promicanja međudržavne suradnje na svim razinama (Woods, 2003.). Supranacionalni karakter dodijeljen ovim organizacijama imao je u cilju legitimirati poslijeratni svjetski poredak kao međunarodni, a ne američki, poredak u kojem su ekspertne, multinacionalne i nezavisne institucije djelovale za globalno dobro (Woods, 2003.). Pripadnici međunarodne zajednice koji nisu bili u savezništvu s Washingtonom pokazali su se spremnijima globalno aktivirati i surađivati putem istaknutih međunarodnih mehanizama, nego što bi to bili u okolnostima izravne dominacije Sjedinjenih Američkih Država (Woods, 2003.). Međutim, uz veću globalnu povezanost i participaciju, uspostavljene međunarodne organizacije donijele su i širenje utjecaja Washingtona čija je dirigentska uloga u osnivanju i razvoju istih u većoj ili manjoj mjeri ostavila svoj trag (Woods, 2003.).

4.2.1. Odnos međunarodnih institucija

Dihotomija nezavisnog statusa međunarodnih organizacija te istovremenog posebnog utjecaja koje su Sjedinjene Američke Države kao njihov glavni začetnik i najutjecajniji sudionik imale nad njima, snažno je obilježila pravac razvoja ovih organizacija od njihova samog osnutka (Woods, 2003.). Iako je prilikom osnutka danas najprominentnijih multilateralnih institucija vanjski politički utjecaj nad njihovim radom izričito zabranjen; dosadašnje djelovanje istih

zasigurno govori drukčiju priču (Woods, 2003.). Odlučujući utjecaj interesa Washingtona vidljiv je u brojnim obrascima funkcioniranja najvažnijih međunarodnih organizacija (Woods, 2003.). U desetljećima hladnoratovskoga sraza djelovanje kako Svjetske banke, tako i Međunarodnog monetarnoga fonda, neupitno je bilo usmjereno u cilju postizanja strateških ciljeva američke vanjske politike (Woods, 2003.). Usluge ovih institucija u praksi su bile uvjetovanje političkom naklonošću država primateljica prema strateškim naporima Washingtona (Woods, 2003.). Tako su primjerice zajmovi Međunarodnog monetarnog fonda Rumunjskoj, Jugoslaviji i Mađarskoj odobreni tek nakon što se naklonost ovih država manje-više prebacila sa SSSR-a na SAD (Woods, 2003.). U skladu s hladnoratovskom strategijom Washingtona djelovala je i Svjetska banka koja je ubrzo nakon što je komunistička Jugoslavija 1948. godine raskinula do tada partnerski odnos s Moskvom istoj ponudila svoje usluge (Woods, 2003.). Na ovu stratešku dostupnost odnosno nedostupnost usluga i resursa istaknutih organizacija nisu mogli utjecati ni uvjeti potpune kreditne nesposobnosti, ogromne unutardržavne korupcije i/ili opetovanih ozbiljnih kršenja osnovnih ljudskih prava od strane razmatranih država (Woods, 2003.). Jedan od takvih primjera je i autoritarni režim generala Suharta²⁵ koji je 1966. godine stupio na vlast u Indoneziji nakon čega je započela bliska suradnja te država sa Svjetskom bankom (Woods, 2003.). Represivne metode generala Suharta i brutalan tretman svih koji su bili identificirani kao protivnici režima nisu spriječili Svjetsku banku da ponudi svoje usluge ozloglašenu autokratskom režimu (Woods, 2003.). Važniji od neispunjavanja kreditnih uvjeta i okrutnih metoda indonezijske vlasti bili su strateški interesi Washingtona za koje je Indonezija bila od neizmjernog značaja u borbi protiv širenja komunizma u regiji jugoistočne Azije (Woods, 2003.). Iz istovjetnih razloga asistencija Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke omogućena je nasljednom diktatorskom režimu u Nikaragvi dok je u regiji Bliskog istoka strateški ključnom Iranu, pod vlašću proameričkog autoritarnog režima, Svjetska banka u razdoblju manjem od 20 godina odobrila čak 33 zajma ukupne vrijednosti 1,2 milijarde američkih dolara (Woods, 2003.). Opisana politička pristranost u djelovanju najprominentnijih multilateralnih organizacija nastavila se i po nestanku komunističke prijetnje; možda i najpoznatije u slučaju Iraka nakon američke invazije 2003. godine kojemu su Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka, unatoč nevoljkosti tadašnjega vodstva, na posljetku bili primorani pružiti svoje usluge kao rezultat ogromnoga pritiska od strane Washingtona te oko njega okupljene koalicije država (Toussaint, 2020.).

Nerazmjern utjecaj Sjedinjenih Američkih Država u oblikovanju politike rada Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda proizlazi i iz uspostavljenog sustava financiranja ovih

²⁵ Suharto – indonezijski vojni časnik i politički vođa te predsjednik Indonezije od 1967. do 1998.

institucija (Woods, 2003.). Kapitalne pretplate država članica glavni su izvor prihoda Međunarodnog monetarnog fonda te se na temelju istih utvrđuje udio glasačke moći države članice unutar Izvršnoga vijeća fonda (Woods, 2003.). Na temelju veličine svoje donacije Sjedinjene Američke Države raspolažu sa 17% ukupne glasačke moći Izvršnog vijeća (Woods, 2003.). S obzirom da je za svaku odluku koja nastoji značajno promijeniti trenutčan način funkcioniranja fonda potreban minimum od 85% ukupnih glasova Izvršnog vijeća, sa svojih 17% Sjedinjene Američke Države raspolažu s de facto pravom veta u definiranju načina djelovanja institucije (Woods, 2003.). Proračunske promjene jedna su od takvih odluka pa je Međunarodnom monetarnom fondu za povećanje vlastitih resursa od ključne važnosti naklonost najmoćnije države svijeta koja onda posljedično ima ogroman utjecaj nad provedbenom politikom fonda (Woods, 2003.). Istovjetne okolnosti vladaju i u funkcionalnom procesu Svjetske banke u čijem vijeću Sjedinjene Američke Države raspolažu s nešto manje od 17% svih glasova s postavljenim pragom od 85% ukupnih glasova za sve veće promjene u radu organizacije (Woods, 2003.). Također, u trenutno najaktivnijem tijelu Svjetske banke Međunarodnom udruženju za razvoj (IDA), koje se financira periodičnim donacijama država članica, Sjedinjene Američke Države najveći su donator te kao takve često i prevaga prilikom definiranja rada istog (Woods, 2003.).

Jednako snažan izvor utjecaja Sjedinjenih Američkih Država u ovim institucijama je i njihova kadrovska struktura (Woods, 2003.). Za razliku od Ujedinjenih Naroda, Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka nemaju jasno definirane nacionalne kvote i mnoštvo raspoloživih radnih jezika (Woods, 2003.). Kroz cijelu povijest djelovanja ovih institucija dominantna je zastupljenost ekonomskih i financijskih stručnjaka obrazovanih na američkim i engleskim sveučilištima (Woods, 2003.). Prema podacima iz 1991. godine čak 80% visokopozicioniranih pripadnika Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda svoje je obrazovanje steklo na sveučilištima Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije (Woods, 2003.). Tradicionalno, u procesu odabira čelnika Svjetske banke odlučujuću riječ ima Washington, dok je izbor predsjednika Međunarodnog monetarnog fonda pod utjecajem vodećih država zapadne Europe (Woods, 2003.). Valja istaknuti kako je položaj zamjenika čelnika Međunarodnog monetarnog fonda do sada uvijek bio rezerviran za američkog državljanina (Woods, 2003.). Samom činjenicom da vodeću ulogu u ovim institucijama kontinuirano imaju stručnjaci zapadnog svjetonazora logično je zaključiti kako će ostatak kadrovske slike, a posljedično i ukupan rad ovih organizacija, biti obilježen interesima zapadnih sila na čelu s Washingtonom (Woods, 2003.).

4.2.2. Strateška uporaba međunarodnih institucija

Kada je 1944. godine osnovana Svjetska banka jedno od temeljnih pravila koja su uređivala njezino djelovanje bilo je to kako planovi pomoći Svjetske banke ne smiju biti usmjereni na reformu institucionalnog i/ili socijalnog poretka unutar države primateljice već da isti kao cilj moraju imati formaciju novih izvora prihoda na koje bi se gospodarstva država primateljica mogla oslanjati u budućnosti (Hudson, 2021.). Na temelju ovih pravila do 1970. godine Svjetska banka izdala je mnoštvo kredita i državama razvijene Europe, i onima u razvoju iz tzv. Trećeg svijeta (Hudson, 2021.). Za obnovu ratom opustošenih europskih država Svjetska banka izdvojila je 700 milijuna američkih dolara te su ovi programi polučili zavidne rezultate uvelike potpomognuvši obnovi produktivnosti brojnih europskih gospodarstava (Hudson, 2021.). Financijska sredstva potrebna za kreditnu pomoć u obnovi Europe osigurana su najvećim dijelom od strane Washingtona, ali su sudjelovanjem u istima uvelike profitirali mnogi američki izvoznici (Hudson, 2021.). No, uspješna obnova Europe poslije 1945. bila je itekako u interesu Sjedinjene Američke Države (Hudson, 2021.). Naime, ukoliko se želio održati, ratom nabujali proizvodni sektor Sjedinjenih Američkih Država morao je pronaći nova inozemna tržišta na koja bi mogao izvoziti proizvedena dobra, a prosperitetna Europa imala je i ključnu ulogu u ograničavanju sve ozbiljnije globalne komunističke prijetnje (Hudson, 2021.). Stoga je uspjeh programa obnove Svjetske banke u Europi bio od strateškog značaja za Washington (Hudson, 2021.). Slučaj je bio podosta drukčiji sa zemljama spomenutog Trećeg svijeta (Hudson, 2021.). S uspješnom obnovom zapadne Europe koja je sada efikasno služila svojoj dvojako namjeni tržišta za američki izvoza i štita od komunističke prijetnje, fokus SAD-a prebacio se na i dalje nesvrstane države Trećeg svijeta (Hudson, 2021.). Tijekom 50.-ih i 60.-ih godina 20. stoljeća, na vrhuncu hladnoratovskog ideološkog sraza, Washington si nikako nije mogao priuštiti izostanak vlastitog utjecaja u geostrateški važnim i prirodnim resursima bogatim izvanblokovskim državama diljem svijeta (Hudson, 2021.). Napori Svjetske banke ubrzo su upregnuti upravo u tom smjeru (Hudson, 2021.). Međutim, programi pomoći usmjereni prema ovim državama slijedili su strategiju uvelike različitu od one primijenjene ranije u zemljama zapadne Europe (Hudson, 2021.). Izdani krediti Svjetske banke gotovo su se u potpunosti fokusirali na razvoj pojedinih izvoznih kapaciteta država primateljica učestalo u sektorima u kojima su iste raspolagale potrebnim prirodnim bogatstvima (Hudson, 2021.). Financijski plan razvoja unutardržavnih proizvodnih kapaciteta, poput onih korištenih u obnovi država zapadne Europe, u potpunosti je izostao rezultirajući ubrzanom degradacijom domicilnih proizvodnih sektora, posebice poljoprivrede, te posljedičnom migracijom tih radnika u novoformirane izvozne industrije (Hudson, 2021.). Uspostavljene okolnosti učinile su gospodarstva država primateljica

u potpunosti ovisnima o profitima razvijenih izvoznih industrija, dok su nedostaci domicilne proizvodnje povećavali potrebu za sve većim uvozom roba široke potrošnje (Hudson, 2021.). Namjerni ili nenamjerni rezultati provedenih programa Svjetske banke najviše su odgovarali razvijenim zemljama zapada, na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama, kojima su uspostavljeni izvozni kapacitet država Trećeg svijeta omogućili pristup gotovo nepresušnim izvorima jeftinih sirovina na međunarodnom tržištu, dok su njihove sve izraženije uvozne potrebe osigurale nova tržišta izvoza dobara i usluga s kojima su razvijene zemlje već raspolagale (Hudson, 2021.). Situacija u kojoj su se našle države primateljice dodatno je pogoršana s dospijecem prvih rata otplate kredita Svjetske banke i efektima sve izraženijeg problema rastuće nezaposlenosti uzrokovane degradacijom domicilnih proizvodnih sektora (Hudson, 2021.). Brzi profit uspostavljenih izvoznih industrija postao je tako potrebniji no ikada prije pa su ove zemlje u pravilu bile primorane dodatno intenzivirati izvoz odabranih sirovina (Hudson, 2021.). Duboka ekonomska kriza koja je uslijedila učinila je države primateljice ovisnima kako o neometanom izvozu i uvozu, tako i o novim inozemnim planovima pomoći; što je Sjedinjenim Američkim Državama, u jeku hladnoratovskog okršaja, dalo potrebnu dozu utjecaja nad brojnim državama trećeg svijeta (Hudson, 2021.).

Do 1970.-ih godina gore istaknuta neadekvatna ekonomska politika Svjetske banke učinila je brojne države primateljice pomoći kreditno nesposobnima za primanje novih zajmova (Woods, 2003.). Kako bi riješilo ovaj problem rukovodstvo Svjetske banke bilo je primorano mijenjati norme djelovanja utvrđene po osnivanju institucije 1944. godine. Među ostalim, ukinuti su uvjeti prema kojima su krediti banke morali pridonositi budućoj gospodarskoj samostalnosti država primateljica te pravila o neuplitanju u njihova unutardržavna uređenja (Woods, 2003.). Nove norme djelovanja omogućile su Svjetskoj banci još veću projekciju utjecaja nad državama primateljicama, a kao rezultat reformi najaktivnije tijelo Svjetske banke postalo je Međunarodno udruženje za razvoj (IDA)²⁶ (Woods, 2003.). Ova promjena u djelovanju Banke bitna je s obzirom da je način financiranja istaknutog udruženja omogućavao državama članicama lakši utjecaj na formulaciju politike Svjetske banke no ikad prije (Woods, 2003.). Naime, uspostavljeni sustav financiranja provodi se putem izravnih donacija država članica čiji se iznos periodično utvrđuje (Woods, 2003.).

Navedeno omogućava članicama s najvećim donacijama da, pod prijetnjom smanjenja ili potpunog ukidanja postojećih davanja u budućnosti, uvjetuju politiku djelovanja institucije (Woods, 2003.). S udjelom od gotovo 21% ukupnog proračuna udruženja Sjedinjene Američke

²⁶ Međunarodno udruženje za razvoj – tijelo Svjetske banke fokusirano na suzbijanje siromaštva pružanjem zajmova s nultom ili iznimno niskom kamatnom stopom te bespovratnih sredstava za programe koji potiču gospodarski rast, smanjuju nejednakosti i poboljšavaju uvjete života ljudi

Države najveći su njegov donator te su u više navrata demonstrirali spremnost uvjetovanja vlastitih donacija u svrhu modifikacije politike djelovanja kako Međunarodnog udruženja za razvoja tako i Svjetske banke u cijelosti (Woods, 2003.).

5. ODRŽIVOST DOMINACIJE

Razvoj događaja na suvremenoj globalnoj sceni mnoge vodi k zaključku kako je na obzoru nova era odnosno konfiguracija međunarodnih odnosa, ona koja bi mogla, dosada neosporeni poslijehladnoratovski primat Sjedinjenih Američkih Država, napokon dovesti u pitanje (Brands, 2018.). Međunarodne okolnosti koje su uzrokovale uspostavu unipolarnog svjetskog poretka s prolaskom vremena postupno gube svoj značaj te se isto odražava u odnosima moći na globalnoj sceni (Brands, 2018.). Poslijehladnoratovsko doba svjedočilo je potpunoj obnovi vodećih zapadnoeuropskih država i Japana iz ruševina Drugog svjetskog rata i hladnoratovskih raskola, dok su istodobno Narodna Republika Kina i Indija izvele grandiozan povratak u redove najmoćnijih država svijeta (Beckley, 2018.). Također, novoformljena Ruska Federacija brže se od očekivanog uzdigla iz ruševina sovjetskog kolapsa te danas ponovno čini jednog od najutjecajnijih aktera međunarodnog poretka (Beckley, 2018.).

Uistinu, sve istaknute države u pojedinim su metrikama već nadoknadile pa čak i pretekle uspostavljenu poslijehladnoratovsku prednost Sjedinjenih Američkih Država te danas najpouzdaniji indikatori državne moći gotovo bez sumnje potvrđuju činjenicu kako je vrhunac američkog međunarodnog primata iza nas (Beckley, 2018.). No, proglašiti kraj ere globalne dominacije Sjedinjenih Američkih Država bilo bi itekako preuranjeno (Beckley, 2018.).

5.1. Status američkog primata u novim globalnim okolnostima

Trend postupne korekcije poslijehladnoratovskih odnosa moći na međunarodnoj sceni iz godine u godinu umanjuje značajnu prednost koju su Sjedinjene Američke Države uživale nad ostatkom međunarodne zajednice u periodu na prijelazu stoljeća (Brands, 2018.). Iako je Washington isprva uspijevaao dodatno pojačati uspostavljenu premoć u međunarodnom poretku obnova starih i jačanja novih globalnih centara moći bila je neminovna (Brands, 2018.). Godine 1994. udjel Sjedinjenih Američkih Država u globalnom bruto domaćem proizvodu (BDP) bio je 24,7%, dok je njihov udjel u globalnom vojnom proračunu iznosio 38,8% (Brands, 2018.). Do 2004. godine istaknuti udjeli povećani su na 25,2% globalnog BDP-a i 40,7% svjetskog vojnog proračuna (Brands, 2018.). No, do 2014. godine trend opadanja američke globalne moći počeo je biti vidljiv pa je sada njihov udjel u globalnom BDP-u pao na 22,4%, a u vojnom proračunu na 33,8% (Brands, 2018.). Opadanje globalne moći i utjecaja nije zaobišlo ni zemlje saveznice Sjedinjenih Američkih Država čiji je udjel u globalnom BDP-u i vojnom proračunu od 1994. do 2014. godine doživio pad s 47,1% i 36,3% na 39,3% i 25,9% (Brands, 2018.). Istovremeno, mnoge države koje se nisu priklonile Washingtonu tijekom vrhunca unipolarnosti bilježe značajan porast udjela globalnog BDP-a i vojnog proračuna (Brands, 2018.). Možda i najbolji

primjer ovoga trenda preraspodjele međunarodne moći jest Narodna Republika Kina čiji je udjel u globalnom BDP-u i vojnom proračunu porastao s 3,27% i 2,2% 1994. godine na 11,4% i 11,4% 2014. godine (Brands, 2018.).

Kao rezultat opisanih trendova na međunarodnoj sceni sve je izraženiji povratak rivaliteta velikih sila (Brands, 2018.). Narodna Republika Kina i Ruska Federacija sve su asertivnije u svojim nastojanjima da promijene međunarodni poredak uspostavljen u jeku poslijehladnoratovske unipolarnosti (Brands, 2018.). Njihovi sve glasnjiji zahtjevi za, po njima pripadajućim im, mjestom pod suncem prvenstveno su usmjereni prema uspostavi regionalne dominacije u povijesnim im sferama utjecaja, a čija bi provedba zahtijevala ozbiljnu modifikaciju poslijehladnoratovskog međunarodnog poretka (Brands, 2018.). Opisana nastojanja popraćena su ubrzanim naoružavanjem i razvojem vojnih sposobnosti koje sve više dovode u pitanje održivost američkih sigurnosnih jamaca u osporavanim regijama (Brands, 2018.).

Poslijehladnoratovskom poretku sve veću prijetnju predstavljaju i države koje su sudjelovanje u istom gotovo u potpunosti odbacile (Brands, 2018.). Sjeverna Koreja u posljednjih je nekoliko desetljeća značajno pojačala svoj nuklearni arsenal, a velike napore totalitarni komunistički, dinastički režim Kim Jong-una²⁷ ulaže i u razvoj interkontinentalnih raketnih sposobnosti (Brands, 2018.). Sve izraženiji destabilizacijski subjekt predstavlja i Iran koji svojom regionalnom politikom, sponzoriranja brojnih radikalnih pokreta (Hezbollah, Hamas, hutisti) i posredničkih sukoba, sprječava stabilizaciju Bliskog istoka i potiče nove konflikte u regiji koji sve češće imaju potencijal šire eskalacije sukoba (Brands, 2018.). Također, slučajevi poput onoga strelovitoga uspona Islamske države Iraka i Levanta (ISIL) i nasilja koje je njihova ideologija inspirirala diljem svijeta demonstrirali su destruktivan efekt i potencijal širenja suvremenog radikalizma te doveli u pitanje sposobnost Sjedinjenih Američkih Država i njezinih saveznika da uspješno odgovore na ovakve, netradicionalne sigurnosne izazove (Brands, 2018.). Suvremene međunarodne okolnosti bilježe i sve izraženiji povratak ideološkog rivaliteta na globalnoj sceni (Brands, 2018.). Efekti Svjetske financijske krize 2008. godine snažno su poljuljali vjeru međunarodne zajednice u sposobnost demokracija da donesu i održe blagostanje te su kao rezultat, po prvi puta nakon Hladnog rata, autoritarni režimi počeli dobivati na popularnosti (Brands, 2018.). Ubrzana obnova i razvoj sila kao što su Ruska Federacija i Narodna Republika Kina postali su dokazi vrlina alternativnih državnih uređenja te ponovno

²⁷ Kim Jong-un – sjevernokorejski politički dužnosnik koji je 2011. godine naslijedio svog oca Kim Jong-ila kao vrhovni vođa Sjeverne Koreje

aktualizirali koncepte poput središnje državne kontrole i tzv. „državnog kapitalizma“²⁸ (Brands, 2018.). Kao rezultat, naizgled nezaustavljivo širenje liberalnih demokracija, koje je obilježilo razdoblje na prijelazu stoljeća, u posljednjem je desetljeću naglo zastalo (Brands, 2018.). Štoviše, postojeće demokracije, poput Poljske do izbora 2023. i Mađarske, već godinama doživljavaju proces demokratskog nazadovanja te svojom državnim politikom sve češće proturječe načelima političkog liberalizma i ljudskih prava (Bernhard, 2021.).

Konačno, po prvi puta još od 1970.-ih u Sjedinjenim Američkim Državama značajno jačaju političke struje koje zagovaraju napuštanje odabrane međunarodne strategije snažne globalne prisutnosti (Brands, 2018.). Iskustva poput intervencija i njihova neuspjeha u Afganistanu i Iraku znatno su oslabila predanost američkog društva prema nekada snažnoj percepciji njihove zemlje kao globalnog lidera te danas sve više Amerikanaca smatra kako bi Sjedinjene Američke Države na međunarodnoj sceni prvenstveno trebali gledati sebe i ostaviti druge države da rade isto (Brands, 2018.). Prema jednom istraživanju provedenom 2013. godine čak 52% američkih građana dijeli ovo mišljenje (Brands, 2018.). Opisani sentimente vidljivi su i u američkim izdancima za vojni proračun koji je s 4,92% ukupnog BDP-a države 2010. godine do 2018. godine pao na 3,31% (Macrotrends, 2023.).

Međutim, unatoč istaknutim negativnim trendovima i brojnim novim globalnim izazovima ključni indikatori međunarodnog utjecaja i moći države sprječavaju zaključak kako je doba američke globalne dominacije došlo k svom kraju (Brands, 2018.). Prema podacima iz 2022. godine Sjedinjene Američke Države, s BDP-om od 25 bilijuna dolara, i dalje su vodeća svjetska ekonomija; s čak 7 bilijuna dolara prednosti nad prvim pratiocem Narodnom Republikom Kinom (World Bank, GDP (current US\$) - United States, China, 2023.). Ukoliko se kao metrika uzme BDP po stanovniku iz iste godine nadmoć Sjedinjenih Američkih Država nad svojim najvećim rivalom još je izraženija sa 76.399 \$ naprema 12.720 \$ (World Bank, GDP per capita (current US\$) - United States, China, 2023.). Značajnu premoć Washington uživa i u vojnom sektoru s proračunskim izdancima 3 puta većima od Narodne Republike Kine te čak 10 puta većima od Ruske Federacije (Dyvik, 2023.). Štoviše, prema podacima iz 2022. godine vojni proračun Sjedinjenih Američkih Država veći je od onoga deset slijedećih najvećih svjetskih oružanih sila zajedno (Dyvik, 2023.).

Intenzivna vojna ulaganja Narodne Republike Kine i Ruske Federacije, u proteklom desetljećima, učinili su ih značajno konkurentnijima naspram Sjedinjenih Američkih Država u potencijalnom regionalnom sukobu (Beckley, 2018.). No, na globalnoj razini američka vojna

²⁸ državni kapitalizam – ekonomski sustav u kojemu je privatni kapitalizam modificiran različitim stupnjem državnog vlasništva i kontrole

sila je i dalje znatno nadmoćnija (Beckley, 2018.). U slučaju otvorenoga sukoba Sjedinjene Američke Države uživale bi prednost u svim sposobnostima relevantnima za efikasno globalno djelovanje poput broja zrakoplova četvrte i pete generacije, podmornica na nuklearni pogon, nosača zrakoplova te razvijenosti zračnog sustava ranog upozorenja i kontrole (Brands, 2018.). Istaknuta superiornost djelovanja američkih oružanih snaga na globalnoj razini vrlo je važan izvor moći i u mirnodopskim vremenima jer joj isto omogućava potencijalnu uspostavu kontrole u gotovo svakom kutu međunarodnog prostora (Beckley, 2018.). To znači da Sjedinjene Američke Države intervencijom u međunarodnom prostoru mogu efikasno uskratiti pristup istom odabranim državama (Beckley, 2018.). Sa sve intenzivnijim utjecajem globalizacije u modernom svijetu takva bi mjera zasigurno uvelike destabilizirala gospodarstvo gotovo svake države svijeta (Beckley, 2018.). Stoga, opisana sposobnost projekcije utjecaja u svim dimenzijama međunarodnog prostora predstavlja ogroman izvor globalne moći i utjecaja koji je i dalje čvrsto u rukama Sjedinjenih Američkih Država (Beckley, 2018.).

Nadalje, značajnu stratešku prednost naspram drugih najmoćnijih država svijeta čini i iznimno povoljan geografski položaj koji uživaju Sjedinjene Američke Države (Beckley, 2018.). Tihi i Atlantski ocean čine gotovo nepremostivi štit njihove zapadne i istočne granice, dok na sjeveru i jugu Sjedinjene Američke Države dijele granicu s Kanadom i Meksikom s kojima Washington uživa partnerski odnos te koje im u sigurnosnom smislu ne predstavljaju gotovo nikakvu prijetnju (Beckley, 2018.). Istovremeno, sve države koje bi potencijalno mogle izazvati postojeći primat Sjedinjenih Američkih Države relativno su gusto koncentrirane na Euroazijskoj kopnenoj masi, okružene jedna drugom (Beckley, 2018.). Navedeno onemogućava bilo koju od njih da uspostavi regionalnu dominaciju potrebu da bi fokus vlastitih oružanih sposobnosti mogla postaviti na globalno djelovanje (Beckley, 2018.). Opisana atmosfera nadmetanja dodatno pojačava stratešku prednost izoliranog položaja Sjedinjenih Američkih Država koje sa sigurne udaljenosti vlastitim utjecajem mogu uvelike definirati tijekom regionalnog sraza ostalih prominentnih država sprječavajući potencijalnu uspostavu dominacije samo jedne sile; sposobne izazvati njen globalni primat (Beckley, 2018.). Odnos koji Narodna Republika Kina i Ruska Federacija, kao dva trenutačno najveća rivala Sjedinjenih Američkih Država, imaju sa svojim susjedima najbolje opisuje podatak kako je 35 od ukupno 41 susjedne države ovih dvaju sila potpomognulo američkim naporima tijekom invazije na Irak 2003. godine (Beckley, 2018.).

U konačnici zavidna mreža međunarodnih saveza s kojom Washington i dalje raspolaže enorman je izvor diplomatskog, političkog i vojnog utjecaja na globalnoj sceni. (Brands, 2018.). 2014. godine, Sjedinjene Američke Države i njezine glavne europske i azijske saveznice činile su nešto više od 3/5 ukupnog globalnog BDP-a i globalnog vojnog proračuna (Brands, 2018.). U

kontrastu, Ruska Federacija ima obrambeni sporazum s nekoliko bivših članica Sovjetskog Saveza, dok je Sjeverna Koreja jedini stvarni međunarodni saveznik Narodne Republike Kine (Beckley, 2018.).

5.2. Analiza unutardržavnih perspektiva vodećih svjetskih sila

Raspoloživost prirodnih resursa i sposobnost njihova iskorištavanja jedan su od glavnih odrednica državne moći i prosperiteta u globalnom poretku (Beckley, 2018.). Od kada su 2012. godine pretekle Rusku Federaciju, Sjedinjene Američke Države drže titulu zemlje najvećeg svjetskog proizvođača nafte i zemnog plina (Doman, 2016.). Pojačani fokus na vlastite proizvodne kapacitete u posljednja dva desetljeća učinio je Sjedinjene Američke Države 2019. godine neto ukupnim energetska izvoznikom, po prvi puta još od davne 1957. godine (U.S. Energy Information Administration, 2023.). Za navedeno postignuće uvelike je zaslužna tehnološka superiornost američkih naftnih kompanija koje su i dalje jedine na svijetu sposobne u velikim količinama iskorištavati zalihe uljnog škriljevca, pothvat koji je za proizvodna postrojenja drugih država i dalje suviše skup i/ili kompleksan (Beckley, 2018.). U proizvodnji ugljena Narodna Republika Kina zauzima prvo mjesto u svijetu, međutim valja naglasiti kako Sjedinjene Američke Države raspolažu dvostruko većim rezervama ugljena koje svjesno ne koriste preferirajući druge energetske izvore (Beckley, 2018.). Ruska Federacija najbogatija je država svijeta po rezervama prirodnih resursa s, među ostalim, najvećim dokazanim rezervama prirodnog plina na svijetu od 1,32 kvadrilijuna kubičnih stopa, što čini gotovo 20% ukupnih globalnih rezervi (Anthony, 2023.). No, dok Sjedinjene Američke Države imaju velike energetske zalihe i diverzificirano gospodarstvo; izvoz energenata, čineći 60% do 70% ukupnih državnih prihoda, determinirajući je čimbenik o kojem gotovo u potpunosti ovisi prosperitet gospodarstva Ruske Federacije (Beckley, 2018.). Ovo pretjerano oslanjanje na prihode izvoza energenata uzrokuje cikluse naglih porasta i padova koji drastično destabiliziraju rusko gospodarstvo (Beckley, 2018.). Primjerice, kada je između 2008. i 2009. godine cijena nafte naglo pala s 147\$ na 50\$, rusko gospodarstvo smanjilo se za 20% (Beckley, 2018.).

Jedan od glavnih razloga uspješnog razvoja proizvodnih kapaciteta Sjedinjenih Američkih Država u sektoru energenata je i unikatnost američkog pravnog sustava koji vlasniku dodjeljuje potpuno pravo iskorištavanja resursa iznad i ispod njegove zemlje (Beckley, 2018.). Ovakav sustav omogućava vlasniku zemlje bogate prirodnim resursima da sklopi posao iskorištavanja istih s bilo kojom firmom po njegovu izboru (Beckley, 2018.). Navedeno je rezultiralo širokim izborom privatnih kompanija koje su, u okolnostima izrazite konkurencije, gotovo prisiljene stalno se razvijati i inovirati (Beckley, 2018.). U drugim državama, u pravilu, prava na

iskorištavanje energenata u rukama su države i državnih kompanija koje su kao takve uvelike oslobođene konkurencijskog pritiska, a posljedično i potrebe za stalnim razvojem i inoviranjem (Beckley, 2018.). Tako primjerice u resursima iznimno bogatoj Ruskoj Federaciji samo 10 kompanija proizvodi čak 90% nafte u državi, a samo jedna kompanija, plinski div Gazprom, kontrolira 80% ukupne proizvodnje zemnog plina Ruske Federacije (Beckley, 2018.). Opisana posebnost američkog tržišta energenata učinila je njihove kompanije znatno produktivnijima naspram svojih inozemnih kolega (Beckley, 2018.). Kao rezultat Sjedinjene Američke Države danas posjeduju 60% ukupnog broja svjetskih bušotina s čak gotovo 4 milijuna vlastitih bušotina naspram 1,5 milijuna bušotina ostatka svijeta zajedno (Beckley, 2018.).

Opisane institucionalne okolnosti i tehnološka superiornost američkog energetskog sektora uvelike će doprinijeti očuvanju globalnog utjecaja i moći i dalje najsnažnije države svijeta (Beckley, 2018.). Samo u proteklom desetljeću, izvanredni pomaci u tehnologiji iskorištavanja uljnog škriljevca rezultirali su formacijom više od milijun novih radnih mjesta te prosječnim povećanjem godišnjeg BDP-a Sjedinjenih Američkih Država za oko 2,5% (Beckley, 2018.). Također, stečeni status neto ukupnog energetskog izvoznika dugoročno ima potencijal drastično umanjiti razinu utjecaja koji Ruska Federacija i Narodna Republika Kina imaju nad američkim saveznicima u Europi i Aziji (Beckley, 2018.). Naime, američki saveznici u Europi su, do početka rata u Ukrajini 2022., gotovo u potpunosti bili ovisni o uvozu ruskog plina dok njihovi saveznici u Aziji plin i naftu dobivaju rutama koje prolaze kroz Južnokinesko more u kojem sve više jača utjecaj kineskih oružanih snaga (Beckley, 2018.). Uspostavom alternativnih izvora potrebitih energenata Sjedinjene Američke Države oslobodile bih ove države istaknutog utjecaja Moskve i Pekinga, te istovremeno dodatno pojačale vlastiti utjecaj nad njima (Beckley, 2018.). I dok razvoj vlastitih proizvodnih kapaciteta Sjedinjene Američke Države čini sve više neovisnima od ostatka svijeta u rivalskoj Kini situacija se razvija u suprotnom smjeru (Beckley, 2018.). Prema projekcijama, do 2035. Kina postaje najveći svjetski potrošač nafte pri čemu će 85% iste uvoziti s Bliskog istoka (Beckley, 2018.). Obistine li se ovakva predviđanja Peking će biti prisiljen na sebe preuzeti odgovornost stabilizacije Bliskog istoka, teret koji se za Sjedinjene Američke Države pokazao iznimno težak (Beckley, 2018.).

Još jedna veoma važna odrednica trenutačnog unutarnjeg stanja i budućih perspektiva neke države jest funkcionalnost njene institucionalne infrastrukture (Beckley, 2018.). Rezultati istraživanja Svjetske banke koje se provodi još od 1996. godine te ažurira na godišnjoj bazi pokazuju kako institucije Sjedinjenih Američkih Država uistinu više nisu vodeće u svijetu (Beckley, 2018.). Prema dvama metrikama koje ovo istraživanje koristi, opseg djelovanja državnih institucija te odgovornost i transparentnosti istog, Sjedinjene Američke Države imaju

nešto lošije državne institucije od Njemačke, Japana i Ujedinjenog Kraljevstva; nešto bolje institucije od Francuske; te znatno djelotvornije i odgovornije državne institucije od onih Narodne Republike Kine, Ruske Federacije i Indije (Beckley, 2018.). Slabiji stupanj djelotvornosti institucionalnih mehanizama Sjedinjenih Američkih Država, u odnosu na vodeće sile svijeta, dijelom je uzrokovan brojnijim ograničenjima koje američki sustav vlasti stavlja na rad države (Beckley, 2018.). S druge strane, navedena ograničenja državne vlasti omogućavaju znatno slobodnije djelovanje privatnog sektora u odnosu na primjerice ono Japana ili Njemačke (Beckley, 2018.). Kao rezultat, vjerojatnost da će stanovnik Sjedinjenih Američkih Država pokrenuti vlastiti posao čak je 50% do 300% veća od stanovnika vodećih država zapadne Europe ili Japana (Beckley, 2018.). Tako su funkcionalni nedostaci američkih državnih institucija barem djelomice opravdani pozitivnim efektima u privatnom sektoru (Beckley, 2018.). Ograničenost djelovanja državnih mehanizama u državama koje se najčešće ističu kao potencijalni izazivači američkog globalnog primata znatno je manje odmjereni (Beckley, 2018.). U Kini nemoć središnjih državnih institucija da osiguraju provedbu prijeko potrebnih reformi na nižim razinama postaje sve izraženija prijetnja nastavku pozitivnog razvoja kineskog gospodarstva (Beckley, 2018.). Zahvaljujući godinama prakse, lokalne vlasti postale su iznimno vješte u pronalaženju načina zaobilaska implementacije reformi Pekinga koje im trenutačno ne odgovaraju (Beckley, 2018.). Politiku na nižim razinama u pravilu definiraju interesi lokalne elite koje ne mare previše za dugoročne prospekte razvoja države u cijelosti (Beckley, 2018.). Opisane okolnosti onemogućavaju prilagodbu politike državnog razvoja Narodne Republike Kine novim izazovima s kojima se njihova država suočava, a čiji bi izostanak mogao ozbiljno ugroziti daljnji napredak i kompetitivnost kineske ekonomije na međunarodnoj sceni (Beckley, 2018.). Situacija nije ništa bolja u Ruskoj Federaciji u kojoj ni gotovo neograničene ovlasti predsjednika Vladimira Putina nisu jamac uspješne provedbe njegovih osobnih odluka (Beckley, 2018.). Jednom je prilikom i sam Putin izjavio da, ukoliko se za to sam ne pobrine, samo oko 20% njegovih odluka ruske države institucije uistinu provedu u djelo (Beckley, 2018.). O stanju državnih institucija u Rusiji najbolje govore podatci kako policijski djelatnici u prosjeku najveći dio osobnih primanja osiguravaju putem nezakonitih aktivnosti, dok čak 30% ruskog stanovništva krši zakon na dnevnoj bazi (Beckley, 2018.). Kao najmnogoljudnija država svijeta, a ujedno i najbrže rastuća velika ekonomija Indija se sve više spominje u kontekstu država čiji bi gospodarski uspon mogao uvelike promijeniti trenutačne odnose moći na međunarodnoj sceni (Beckley, 2018.). Kako bi podržale postojeći pozitivan trend razvoja, indijske su vlasti u posljednjim desetljećima u nekoliko navrata pokušale reformirati institucionalni sustav države (Beckley, 2018.). Međutim, velika većina donesenih odluka nikada niti ne doživi fazu provedbe

te je sustav do danas uvelike opterećen korupcijom i netransparentnošću te izrazito limitiranim opsegom djelovanja državne vlasti (Beckley, 2018.). O postojećim manama i ograničenjima indijskog državnog sustava najbolje govore podatci kako samo 3% stanovništva Indije plaća državni porez, a čak više od 50% stanovništva i dalje nema osiguran pristup pitkoj vodi, hrani, zdravstvenoj skrbi, školovanju te električnoj energiji (Beckley, 2018.).

Vjerojatnost nastavka američkog globalnog primata podupiru i analize demografskih prospekata najmoćnijih država svijeta (Beckley, 2018.). Trenutačno, Sjedinjene Američke Države jedina su vodeća svjetska sila s radnom populacijom (osobama između 15 i 64 godine) kojoj se predviđa porast u 21. stoljeću (Beckley, 2018.). Naime, ukoliko se postojeći trendovi nastave Sjedinjene Američke Države trebale bi, tijekom ovog stoljeća, povećati broj radno sposobnog stanovništva za oko 40 milijuna ljudi (Beckley, 2018.). U istom razdoblju, radnoj populaciji najrazvijenijih država zapadne Europe predviđa se opadanje uzrokovano prvenstveno sve nižom stopom nataliteta (Beckley, 2018.). Japan već sada ima najstariju opću populaciju među vodećim državama svijeta, a postojeći demografski trendovi ukazuju na to kako će se ovaj problem, barem u bliskoj budućnosti, samo još dodatno pogoršavati (Beckley, 2018.). Pod opterećenjem izrazito visoke stope mortaliteta radnoj populaciji Ruske Federacije predviđa se smanjenje za čak 30% do 2050. godine (Beckley, 2018.). Trenutačno, rusko stanovništvo bilježi desetu najveću stopu mortaliteta u svijetu s grubom stopom smrtnosti od čak 12,7 po 1.000 stanovnika (World Population Review, 2023.). Demografski izgledi još su gori u Narodnoj Republici Kini kojoj se do kraja stoljeća predviđa gubitak od oko 470 milijuna radno sposobnih osoba što čini više od pola njezine postojeće radne populacije (Beckley, 2018.). Radnoj populaciji Indije predviđa se nastavak rasta do 2035. godine, a nakon toga postupno opadanje (Beckley, 2018.). No, iako će Indija u 21. stoljeću najvjerojatnije zadržati značajnu prednost po broju radne populacije u odnosu na Sjedinjene Američke Države ozbiljni demografski problemi, poput izrazito visoke stope nezaposlenosti i siromaštva, socijalne nemobilnosti te jedne od najnižih stopa zaposlenosti žena u svijetu, anulirat će efekte istaknute prednosti (Beckley, 2018.).

Prema trenutačnim demografskim indikatorima Sjedinjen Američke Države u novim će desetljećima nastaviti imati drugo najmlađe stanovništvo među vodećim državama svijeta (starije samo od onoga Indije) te jedino čija će srednja dob ostati stabilna do kraja stoljeća (Beckley, 2018.). Istovremeno, srednjoj dobi stanovništva svih ostalih vodećih globalnih sila predviđa se rast (Beckley, 2018.). Nigdje istaknuti trend neće biti drastičniji nego li u Narodnoj Republici Kini čijem se stanovništvu, u razdoblju od 2015. do 2050. godine, predviđa porast srednje dobi s 35 na 50 godina, a pritom bi broj onih starijih od 65 godina skočio s 130 milijuna na nevjerojatnih 410 milijuna (Beckley, 2018.). Predikcije najbržeg starenja neke populacije u

ljudskoj povijesti rezultat su dugogodišnje stope izrazito visokog nataliteta koja je zatim najednom prekinuta uvođenjem kontroverzne „politike jednog djeteta“²⁹ koja je u Narodnoj Republici Kini bila na snazi od 1979. do 2015. godine (Beckley, 2018.). Ako se istaknuta predviđanja obistine, omjer radnog stanovništva i umirovljenika Narodne Republike Kine do 2050. godine iznosio bi samo dvoje radnika na svakog umirovljenika; drastičan pad od trenutanih osam radnika na svaku umirovljenu osobu (Beckley, 2018.).

5.3. Regionalni izazivači i globalna protuteža

Iako je na globalnoj razini paritet sa Sjedinjenim Američkim Državama u skoroj budućnosti i dalje iznimno teško dostižan, čak i za njihove trenutačno najozbiljnije rivale, postupni rebalans poslijehladnoratovske međunarodne strukture te ubrzana obnova posrnulih centara moći ponovno su aktualizirali nadmetanje za prevlast u nekoliko strateški važnih regija svijeta (Beckley, 2018.).

5.3.1. Istočna Europa

Rusko rukovodstvo već godinama ne skriva vlastitu percepciju pripadajuće zone utjecaja njihove države; zamišljene daleko iznad postojećih granica Ruske Federacije (Beckley, 2018.). Aktualni predsjednik Vladimir Putin u svojim je javnim nastupima nekadašnji teritorij Sovjetskog Saveza nazvao „povijesnom Rusijom“ te kolaps istog „najvećom geopolitičkom katastrofom 20. stoljeća“ (Osborn & Ostroukh, 2021.). Nakon gotovo dva desetljeća obnove, Ruska Federacija postala je sve asertivnija u nastojanjima obrane i promicanja postavljenih nacionalnih interesa (Walker, 2023.). Samo u razdoblju do 2007. do 2017. godine udvostručila je vojni proračun, izvela invaziju na Gruziju, anektirala Krim, inicirala pobunu u istočnoj Ukrajini, oružano intervenirala u Siriji, isticala spremnost uporabe nuklearnog naoružanja u slučaju napada od strane NATO-a te u nekoliko navrata zaprijetila zrakoplovima NATO-ovih snaga (Beckley, 2018.). Konačna eskalacija opisanog strateškog pristupa dogodila se 24. veljače 2022. godine kada su ruske oružane snage pokrenule invaziju na Ukrajinu (Walker, 2023.).

No, agresivnija regionalna politika nije nužno označila i snažniji status Ruske Federacije u regiji (Beckley, 2018.). Ruska agresija ojačala je NATO čiji je ukupni vojni proračun za 2023. godinu narastao za gotovo 8% u odnosu na prethodnu, a broj multinacionalnih borbenih grupa stacioniranih uz istočnu granicu saveza povećan je s dotadašnjih četiri na trenutačnih osam (Clapp, 2022.). Sjedinjene Američke Države intenzivirale su usto vlastitu oružanu i personalnu prisutnost na Starom kontinentu (Clapp, 2022.). Nakon veljače 2022. dodatnih 15.000 vojnika

²⁹ politika jednog djeteta – službeni program pokrenut kasnih 1970.-ih i ranih 1980.-ih od strane središnje vlade Narodne Republike Kine, čija je svrha bila ograničiti veliku većinu obiteljskih jedinica u zemlji na jedno dijete. Cilj programa bio je smanjiti stopu rasta kineske rapidno rastuće populacije.

poslano je u Europu čime je broj američkih postrojba, po prvi puta još od 2005., dosegao 100.000 vojnika (Clapp, 2022.). Švedska i Finska, motivirani strahom daljnje ruske ekspanzije, napustile su dugogodišnju politiku neutralnosti te sigurnost odlučile pronaći unutar NATO-a (Jenkins, 2023.). NATO-ove članice pokazale su zajedništvo i u naporima da pomognu Ukrajini u obrani od agresije (Clapp, 2022.). Samo u 2022. pripadnice NATO-a izdvojile su najmanje 75 milijarda eura u financijskoj, vojnoj i humanitarnoj pomoći Ukrajini (Duggal, 2023.).

Ruska agresija ponovno je jasno definirala svrhu postojanja NATO-a te ukazala na očitu potrebu njegova daljnjeg očuvanja, a time i ojačala vezu Sjedinjenih Američkih Država s europskim članicama Saveza (Taylor, 2022.). U ovim će okolnostima i budući pokušaji Ruske Federacije k regionalnoj ekspanziji i jačanju vrlo teško pronaći plodno tlo (Taylor, 2022.).

5.3.2. Azija-Pacifik

Streloviti uspon Narodne Republike Kine, po prvi je put još od kraja Drugog svjetskog rata, doveo u pitanje dominantni status Sjedinjenih Američkih Država u regiji Azije i Pacifika (Beckley, 2018.). Danas, mnogi stručnjaci s područja sigurnosti predviđaju kako bi u slučaju sukoba oružane snage Narodne Republike Kine bile sposobne, barem privremeno, uskratiti američkim snagama pomorsku i zračnu kontrolu u području bliskom kineskom kopnu (Beckley, 2018.). To je pothvat koji je za kinesku vojsku prije samo nekoliko desetljeća bio potpuno nedohvatljiv (Beckley, 2018.). Modernizirane zračne i pomorske snage Narodne Republike Kine danas su itekako sposobne kapitalizirati na iznimnoj geografskoj prednosti koju bi u slučaju regionalnog sukoba uživale nad američkim snagama (Beckley, 2018.). Dodatno, suvremeni razvoj asimetričnih oružanih alternativa uvelike je umanjio značaj američke konvencionalne vojne nadmoći (Beckley, 2018.). U zračnom bi sukobu Narodna Republika Kina bila u stanju angažirati cjelokupnu silu ratnog zrakoplovstva koje raspolaže s više od tisuću zrakoplova četvrte generacije i više od 200 zračnih baza na kineskom teritoriju (Beckley, 2018.). U usporedbi s tim, Sjedinjene Američke Države imaju devet zračnih baza u regiji istočne Azije te bi po eskalaciji sukoba raspolagale sa samo nekoliko stotina zrakoplova (Beckley, 2018.). Također, kineske zračne snage uživale bi i značajnu potporu protuzračnih snaga postavljenih uzduž kineske obale (Beckley, 2018.). Na moru, kineska oružana sila danas je sposobna uništiti površinske brodove Sjedinjenih Američkih Država u radijusu od 500 nautičkih milja od kopna (Beckley, 2018.). To je drastična razlika u odnosu na 1990.-e kada su američki brodovi mogli bez ozbiljne ugroze uspostaviti nadzor nad kineskim priobaljem (Beckley, 2018.). Od tada, Narodna Republika Kina značajno je unaprijedila svoje pomorske snage koje sada raspolažu nuklearnim podmornicama, desetcima razarača i fregata, te mnoštvom ophodnih brodova i protubrodskih projektila (Beckley, 2018.).

No, uspostava i održavanje željene dominacije u regiji istočne Azije od Pekinga bi zahtijevala mnogo više od gore istaknutih pomaka (Beckley, 2018.). Japan i Sjedinjene Američke Države, kao jedine dvije sile kojima je u modernoj povijesti takva dominacija pošla za rukom, svoju su dominaciju nad istaknutom regijom ostvarivali kroz dva izvora moći: regionalnom monopolu pomorske sile te kontrolom nad teritorijima koji okružuju Istočno i Južno kinesko more (Beckley, 2018.). Narodna Republika Kina danas nije ni blizu uspostave takvih okolnosti (Beckley, 2018.). Trenutačno, kineska mornarica čini nešto manje od 30% ukupne regionalne pomorske tonaže (Beckley, 2018.). Njoj susjedne države na moru ukupnim pomorskim oružanim arsenalom pariraju onomu kineskih snaga (Beckley, 2018.). Također, Peking ima jako male šanse zagospodariti teritorijima oko Istočnog i Južnog kineskog mora koji su trenutačno pod kontrolom država s modernim ratnim mornaricama i mnogoljudnim stanovništvom spremnim braniti svoju domovinu (Beckley, 2018.). Narodna Republika Kina ne samo da nema saveznički odnos s ovim državama već su iste jasno dale doznanja da se oštro protive kineskim prisezanjima u regiji te kako su svoje teritorijalne interese, ukoliko to bude potrebno, spremne i oružano braniti (Beckley, 2018.). Da situacija bude još nepovoljnija po Peking mnoge od navedenih država potpisnice su bilateralnih obrambenih ugovora sa Sjedinjenim Američkim Državama s kojima već desetljećima održavaju bliske savezničke odnose (APRN, 2023.).

Od samog začetka njihova savezništva Japan ima ključnu ulogu u održavanju snažne američke prisutnosti u regiji te je država s najvećim brojem američkih vojnih baza (120) i stacioniranih postrojba (53.713) u svijetu (Hussein & Haddad, 2021.). O važnosti koju Japan pridaje američkom sigurnosnom jamstvu najbolje govori podatak kako su ovdašnje vlasti na podršku američkih trupa stacioniranih na njihovu teritoriju samo u 2022. godini potrošile 8 milijarda dolara (APRN, 2023.). Južna Koreja je još od 1953. godine potpisnica „Ugovora o uzajamnoj obrani“ sa Sjedinjenim Američkim Državama te domaćin najveće inozemne vojne baze američkih oružanih snaga (Hussein & Haddad, 2021.). Unutar ukupno 73 američke vojne baze na teritoriju Južne Koreje stacionirano je 26.414 američkih vojnika (Hussein & Haddad, 2021.). Iako još od 1979. godine na svom teritoriju nema američke vojne prisutnosti, poput Južne Koreje, i Tajvan je potpisnica „Ugovora o uzajamnoj obrani“ (1954.) sa Sjedinjenim Američkim Državama (APRN, 2023.). Njihova predsjednica Tsai Ing-wen³⁰ u veljači 2023. godine najavila je dodatno jačanje vojne suradnje njezine države sa Sjedinjenim Američkim Državama u jeku, kako ga je ona nazvala, „sve izraženije prijetnje autoritarnog ekspanzionizma“ (Wu, 2023.). Na Tihom oceanu Maršalovi Otoci i otok Guam važna su strateška uporišta američke vojne moći u regiji, a u posljednjih deset godina Sjedinjene Američke Države značajno su ojačale sigurnosno

³⁰ Tsai Ing-wen – tajvanska političarka na dužnosti predsjednika Republike Kine od 2016. do 2024. godine

partnerstvo i s Filipinima (Chang, 2023.). Godine 2014. Washington i Manila potpisali su „Sporazum o poboljšanoj obrambenoj suradnji“ koji je ponovno uspostavio američku vojnu prisutnost u zemlji prekinutu 1992. godine (APRN, 2023.). Navedeni je sporazum američkim snagama omogućio stacioniranje u pet vojnih baza u državi, a 2023. godine broj baza povećan je na trenutačnih devet (Chang, 2023.).

Još jedna velika prepreka na putu Narodne Republike Kina k regionalnoj dominaciji su i značajni izazovi s kojima se Peking suočava na području domovinske sigurnosti (Beckley, 2018.). Već sada troškovi za domovinsku sigurnost Narodne Republike Kine premašuju one Sjedinjenih Američkih Država, a vodeće projekcije ukazuju na to kako će se isti u narednim desetljećima samo nastaviti povećavati (Beckley, 2018.). Glavni uzroci ovog pozamašnog tereta na leđima sile u usponu jesu visoka stopa unutardržavnih nestabilnosti te ogromni troškovi održavanja sigurnosti njene 22.530 kilometara duge kopnene granice (Beckley, 2018.).

Trenutačno, Narodna Republika Kina bilježi dvostruko veću razinu civilnih nemira i zločina po glavi stanovnika u odnosu na Sjedinjene Američke Države (Beckley, 2018.). U pokrajinama Tibet i Xinjiang, koje čine gotovo trećinu kopnenog teritorija Narodne Republike Kine, domicilno stanovništvo već desetljećima provodi pobunjeničke aktivnosti protiv središnje vlasti (Beckley, 2018.). Uz granicu s državama srednje Azije, kineska vojska uključena je u borbene aktivnosti protiv ujgurskih³¹ separatista (Beckley, 2018.). Sve su izraženije i tenzije između Pekinga te posebne administrativne regije Hong Kong oko čije se „visoke razine autonomije“, utvrđene 1997. godine, posljednjih godina sve intenzivnije steže partijski utjecaj (Beckley, 2018.). Masovni prosvjedi 2019. godine demonstrirali su spremnost ovdašnjeg stanovništva da se snažno suprotstavi prisezanjima središnje vlasti u zajamčena im prava i slobode; no sve skoriji dolazak 2047. godine, kao dogovorenog termina konačne reintegracije Hong Konga, te i dalje oprečna nastojanja dviju strana predstavljaju velik destabilizacijski potencijal (Beckley, 2018.). Također, diljem Narodne Republike Kine masovni civilni prosvjedi motivirani izrazitom korupcijom režimske vlasti, drakonskim COVID-19³² mjerama, državnim oduzimanjem zemlje, kršenjem ljudskih prava, uništavanjem okoliša itd., postaju sve učestalija pojava koja nerijetko eskalira u nasilne sukobe između državnih snaga reda i prosvjednika (Beckley, 2018.).

Uz opisane unutardržavne probleme pozamašan teret domovinske sigurnosti čine i okolnosti na kopnenim granicama Narodne Republike Kine (Beckley, 2018.). Danas, Indija i Narodna Republika Kina dijele najdulju osporavanu granicu na svijetu (Haddad & Khalid, 2020.). Na

³¹ Ujguri – turkijski narod nastanjen većinski u kineskoj pokrajini Xinjiang Uygur (Istočni Turkistan)

³² koronavirusna bolest (COVID-19) – pandemijska zarazna bolest uzrokovana virusom SARS-CoV-2

sjeveru, kineske snage okupirale su i prisvajaju područje Aksai Chin³³; teritoriji Indije približno veličine Švicarske, dok na istoku Indija kontrolira Arunachal Pradesh³⁴; područje veličine Austrije koje Peking prisvaja kao kineski (Beckley, 2018.). Zbog navedenog, obje strane prisiljene su održavati veliku vojnu prisutnost u blizini osporavanih područja (Beckley, 2018.). Situacija nije mnogo bolja ni na 1.297 kilometara dugoj kopnenoj granici koju Narodna Republika Kina dijeli s Vijetnamom (Beckley, 2018.). Tijekom 2014. i 2015. u barem dva slučaja došlo je do oružane razmjene vatre između kineskih i vijetnamskih snaga, a 2017. godine obje države povukle su se iz mirovnih pregovora oko graničnih prijevora na moru (Beckley, 2018.). Ostale kopnene granice Narodne Republike Kine su znatno manje militarizirane, ali i dalje zahtijevaju značajne resurse i kontinuiranu pažnju kineskih oružanih snaga; prvenstveno ona koju dijeli s Ruskom Federacijom (Beckley, 2018.). Naime, iako su Peking i Moskva 2008. godine formalno razriješili sve granične prijepore obje države u posljednjim su desetljećima znatno unaprijedile vlastite oružane snage uz dijeljenu granicu te periodično provode vojne vježbe simulirajući međusobni oružani sukob (Beckley, 2018.).

U usporedbi s navedenim, Sjedinjene Američke Države bilježe nisku stopu unutardržavnih nemira te dijele granicu s dvije savezničke države koje im u vojnom smislu ne predstavljaju gotovo nikakvu prijetnju (Beckley, 2018.).

5.3.3. Globalno balansiranje

Analizirajući postojeće odnose i raspodjelu moći na međunarodnoj sceni samo dvije potencijalne koalicije država bile bi sposobne ozbiljno ugroziti globalni primat Sjedinjenih Američkih Država u bliskoj budućnosti: zapadnoeuropska superdržava izgrađena na temeljima Europske Unije te savez Ruske Federacije i Narodne Republike Kine (Beckley, 2018.). No, formacija bilo koje od istaknutih koalicija u stvarnosti je izrazito malo vjerojatna (Beckley, 2018.). Formacija zapadnoeuropske superdržave zahtijevala bi sudjelovanje Velike Britanije koja je nedavno svojevrijedno istupila iz Europske Unije (Beckley, 2018.). Također, Sjedinjene Američke Države imaju snažan utjecaj na Starom kontinentu koji bi bez sumnje iskoristile u cilju sprječavanja nastanka opisanog europskog saveza, a formaciji istog zasigurno bi se oštro usprotivila i Ruska Federacija; na koju se Europa i dalje energetske uvelike oslanja (Beckley, 2018.). Druga potencijalna koalicija, ona Narodne Republike Kine i Ruske Federacije još je manje vjerojatna (Beckley, 2018.). Naime, dvije države dijele kompleksnu povijest suparništva i prevrata koja je do danas očuvala atmosferu nepovjerenja između Pekinga i Moskve (Beckley, 2018.). Sedmomjesečni pogranični rat 1969. godine i posljedični *rapprochement* Narodne

³³ Aksai Chin – dio regije Kašmir lociran na najsjevernijem dijelu indijskog potkontinenta u središnjoj Aziji

³⁴ Arunachal Pradesh – planinsko područje na krajnjem sjeveroistočnom dijelu Indije

Republike Kine i Sjedinjenih Američkih Država samo su neki od događaja koji su značajno poremetili odnos dvaju supersila (Beckley, 2018.). Danas, suradnja Ruske Federacije i Narodne Republika Kine uglavnom je ograničena na sektore od zajedničkog interesa poput trgovine i borbe protiv američkog utjecaja (Beckley, 2018.). Geografska blizina dvaju sila učinila ih je instrumentalnim suparnicima s obzirom da obje država gaje povijesnu želju uspostave regionalne dominacije, cilj koji jedna može postići isključivo nauštrb druge (Beckley, 2018.). Dok se navedeno ne promijeni, a teško da hoće, Narodna Republika Kina i Ruska Federacija i dalje će češće biti esencijalne suparnice nego li dugoročne saveznice (Beckley, 2018.).

6. ZAKLJUČAK

Napuštanje tradicije izolacionizma i uspostave nove međunarodne strategije internacionalizma, odnosno snažne globalne prisutnosti, u potpunosti su obilježili nacionalnu sigurnosnu strategiju i vanjsku politiku Sjedinjenih Američkih Država od pobjedničkog završetka Drugog svjetskog rata 1945. godine. Istaknuti strateški pravac zadržan je i po završetku Hladnog rata 1991. godine te je, na prijelazu iz 20. stoljeća u 21. stoljeće, usprkos novim globalnim izazovima i nekoliko većih strateških promašaja američkih nositelja vlasti, sagledan u cijelosti polučio izrazito uspješne rezultate. U razdoblju unipolarosti Sjedinjene Američke Države ne samo da su očuvale uspostavljeni međunarodni primat te spriječile uspon potencijalnih novih globalnih rivala i/ili eskalaciju drugih destabilizacijskih ugroza, već su izrazito povoljne međunarodne okolnosti uspješno iskoristile za daljnju izgradnju te razvoj globalne infrastrukture koja favorizira i aktivno promiče liberalno-demokratske sustave vladavine i mehanizme djelovanja prikladne za nastavak širenja i jačanja američkog globalnog utjecaja i željenih socioekonomskih uređenja. U istaknutom periodu Washington je profitirao na izostanku globalne protuteže značajnim proširenjem već ionako izrazito bogate mreže saveznika, dok je oko regija u koje se širenje pokazalo nemogućim strateški pomno uvelike ojačao vlastiti gospodarski i sigurnosni međunarodni otisak te tako spriječio ili barem drastično otežao bilo kakve buduće revizionističke pokušaje država koje su se i u novouspostavljenoj konfiguraciji unipolarosti nastavile odupirati gravitacijskom utjecaju globalnog hegemonu.

Protjecanjem 21. stoljeća međunarodni čimbenici koji su doveli do unipolarosti postupno gube na značaju te se na globalnoj sceni sve snažnije nazire rekonfiguracija međunarodnih odnosa. Vrhunac poslijehladnoratovske globalne premoći Sjedinjenih Američkih Država sada je već zasigurno iza nas te se američka akumulirana prednost nad ostatkom međunarodne zajednice iz godine u godinu postupno smanjuje. Istovremeno, sve je izraženiji uspon alternativnih centara globalne moći; mnogi od njih smatraju kako je postojeće međunarodne okolnosti potrebno adaptirati sukladno novim odnosima snaga na svjetskoj sceni. Izgledno je kako će se i u budućnosti nastaviti ovaj rebalans globalne raspodjele moći te će pod utjecajem istog Sjedinjenim Američkim Državama zasigurno biti sve izazovnije održavati razinu globalnog utjecaja koju su uživali u poslijehladnoratovskom dobu, posebice u desetljeću od disolucije Sovjetskog Saveza 1991. i prethodnog raspuštanja Varšavskog ugovora do eskalacije Rata protiv terorizma nakon ključnih događaja 11. rujna 2001. koji su testirali američku razinu sigurnosti.

No, proglašiti kraj američkog globalnog primata bilo bi itekako preuranjeno. Analiza presudnih indikatora i međunarodne, i unutardržavne moći te razvoja vodećih zemalja današnjice (SAD kao vodeća svjetska politička, gospodarska, vojna i kulturna sila) vodi k zaključku kako su Sjedinjene Američke Države i dalje najmoćniji subjekt međunarodnih odnosa koji se sada nalaze u dinamičnom procjepu između unipolarnosti i multilateralnosti te, ne dođe li do ostvarenja nekog izrazito nepredvidivog razvoja događaja po taj status, to će ostati i nadalje u 21. stoljeću unatoč jačanju ostalih svjetskih sila, u prvom redu Narodne Republike Kine, a zatim i Ruske Federacije, Indije te ostalih najmnogoljudnijih zemalja globalnog juga (Indonezija, Brazil, Nigerija, Pakistan).

Iako je strategija snažne globalne prisutnosti u mnogobrojnim slučajevima itekako koštala Sjedinjene Američke Države, poglavito u *de facto* gubitničkim vojno-političkim intervencijama u Afganistanu 2001. u kojem su ponovno na vlasti talibani i Iraku 2003. koji je sve više pod utjecajem američkog protivnika Irana, niz pogodnosti ovog strateškog pravca često su znatno suptilnije i korisnije od medijski eksponiranih nedostataka. Unatoč sve izraženijim pritiscima izvana, ali i iznutra, Sjedinjene Američke Države nastavljaju s primjenom strateškog internacionalizma koja ih je i dovela do statusa najmoćnije države svijeta nakon Drugog svjetskog rata i zatim Hladnog rata te se odupiru kratkoročnim pogodnostima povratka k izolacionizmu.

LITERATURA

Aktunc D. (2022.) The International Systems: Unipolarity, Bipolarity and Multipolarity. <https://www.byarcadia.org/post/the-international-systems-unipolarity-bipolarity-and-multipolarity>. Pristupljeno 13. siječnja 2024.

Anthony C. (2023.) 10 Countries With the Most Natural Resources. <https://www.investopedia.com/articles/markets-economy/090516/10-countries-most-natural-resources.asp>. Pristupljeno 21. studenog 2023.

APRN (2023.) US Military Presence in the Asia Pacific. <https://www.aprnet.org/us-military-presence-in-the-asia-pacific/>. Pristupljeno 11. prosinca 2023.

Beckley M. (2018.) Unrivaled; Why America Will Remain the World's Sole Superpower. New York: Cornell University Press.

Bernhard M. (2021.) Democratic Backsliding in Poland and Hungary. <https://www.cambridge.org/core/journals/slavic-review/article/democratic-backsliding-in-poland-and-hungary/8B1C30919DC33C0BC2A66A26BFEE9553>. Pristupljeno 04. studenog 2023.

Brainard L. (2001.) Trade Policy in the 1990s. Washington DC: The Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/trade-policy-in-the-1990s/>. Pristupljeno 17. rujna 2023.

Brands H. (2018.) American Grand Strategy in the Post-Cold War Era. Canberra: Australian National University Press.

Chang F. K. (2023.) US - Philippines Enhanced Defence Cooperation Agreement Revived. <https://www.fpri.org/article/2023/06/us-philippines-enhanced-defense-cooperation-agreement-revived/>. Pristupljeno 12. prosinca 2023.

Cheung C. (2015.) „Either you're with us, or you are with the terrorists“. <https://bccla.org/2015/03/either-youre-with-us-or-you-are-with-the-terrorists/>. Pristupljeno 24. rujna 2023.

Clapp S. (2022.) Russia's war on Ukraine: NATO response. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729380/EPRS_ATA\(2022\)729380_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729380/EPRS_ATA(2022)729380_EN.pdf). Pristupljeno 09. prosinca 2023.

Collins A. (2022.) Contemporary security studies (sixth edition). New York: Oxford University Press Inc.

Doman L. (2016.) United States remains largest producer of petroleum and natural gas hydrocarbons. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=26352>. Pristupljeno 21. studenog 2023.

Duggal H. (2023.) Infographic: How much have NATO members spent on Ukraine ? <https://www.aljazeera.com/news/2023/2/15/infographic-how-much-have-nato-members-spent-on-ukraine>. Pristupljeno 09. prosinca 2023.

Dyvik E. H. (2023.) Countries with the highest military spending 2022. <https://www.statista.com/statistics/262742/countries-with-the-highest-military-spending/>. Pristupljeno 07. studenog 2023.

Eales S. C. (2016.) Democracy Promotion in the Post-Cold War Era. Carlisle: Strategic Studies Institute U.S. Army War College.

Gregg II G. L. (2023.) <https://millercenter.org/president/gwbush/foreign-affairs>. Pristupljeno 24. rujna 2023.

Hudson M. (2021.) Super Imperialism; The Economic Strategy of American Empire. Dresden: ISLET-Verlag.

Hussein M. i Haddad M. (2021.) Infographic: US military presence around the world. <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/10/infographic-us-military-presence-around-the-world-interactive>. Pristupljeno 12. prosinca 2023.

Ikenberry G. J. (1996.) The Myth of Post-Cold War Chaos. New York: Council on Foreign Relations.

Jenkins B. M. (2023.) Consequences of the War in Ukraine: NATO's Future. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/03/consequences-of-the-war-in-ukraine-natos-future.html>. Pristupljeno 09. prosinca 2023.

Kauppi M. V. i Viotti P. L. (2020.) International Relations Theory (sixth edition). Lanham: Rowman & Littlefield.

Knott S. (2023.) George H. W. Bush: Foreign Affairs. <https://millercenter.org/president/bush/foreign-affairs>. Pristupljeno 21. rujna 2023.

Korab-Karpowicz W. J. (2023.) Political Realism in International Relations. <https://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/>. Pristupljeno 09. siječnja 2024.

Macrotrends (2023.) U.S. Military Spending/Defense Budget 1960-2023. <https://www.macrotrends.net/countries/USA/united-states/military-spending-defense-budget>. Pristupljeno 04. studenog 2023.

Mintas I. (2020.) Neoklasični realizam kao teorijski okvir za analizu vanjske politike, s posebnim osvrtom na ulogu percepcija, uvjerenja i ideja državnih lidera. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Miočić I. (2018.) Fleksibilnost studije slučaja: prednost ili izazov za istraživače. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

Nelson M. (2023.) Barack Obama: Foreign Affairs. <https://millercenter.org/president/obama/foreign-affairs>. Pristupljeno 27. rujna 2023.

Osborn A. i Ostroukh A. (2021.) Putin rues Soviet collapse as demise of „historical Russia“. <https://www.reuters.com/world/europe/putin-rues-soviet-collapse-demise-historical-russia-2021-12-12/>. Pristupljeno 06. prosinca 2023.

Prasad E. S. (2014.) The Dollar Trap; How the U.S. Dollar Tightened Its Grip on Global Finance. New Jersey: Princeton University Press.

Riley R. L. (2023.) Bill Clinton: Foreign Affairs. <https://millercenter.org/president/clinton/foreign-affairs>. Pristupljeno 22. rujna 2023.

Siripurapu A. i Berman N. (2023.) The Dollar: The World's Reserve Currency. <https://www.cfr.org/backgroundunder/dollar-worlds-reserve-currency>. Pristupljeno 11. listopada 2023.

Suny R. (2022.) Ukraine war follows decades of warnings that NATO expansion into Eastern Europe could provoke Russia. <https://theconversation.com/ukraine-war-follows-decades-of-warnings-that-nato-expansion-into-eastern-europe-could-provoke-russia-177999>. Pristupljeno 28. rujna 2023.

Taylor A. (2022.) Did Putin inadvertently create a stronger NATO ? <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/30/putin-nato-sweden-finland-stronger/>. Pristupljeno 09. prosinca 2023.

The World Bank (2023.) GDP (current US\$) – United States, China. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=US-CN>. Pristupljeno 07. studenog 2023.

Toussaint E. (2020.) Domination of the United States on the World Bank. <https://www.cadtm.org/Domination-of-the-United-States-on-the-World-Bank>. Pristupljeno 20. listopada 2023.

U.S. Energy Information Administration (2023.) U.S. energy facts explained. <https://www.eia.gov/energyexplained/us-energy-facts/imports-and-exports.php>. Pristupljeno 21. studenog 2023.

Walker N. (2023.) Conflict in Ukraine: A timeline (2014 – eve of 2022 invasion). London: House of Commons Library.

Wardhani N. F. (2021.) The Concept of Polarity and Centres of Power in International Relations. Surabaya: Jurnal Politik Indonesia.

Wertheim S. (2020.) *Tomorrow, The World; The Birth of U.S. Global Supremacy*. London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Woods N. (2003.) *The United States and the International Financial Institutions: Power and Influence Within the World Bank and the IMF*. Oxford: Oxford University Press.

World Population Review (2023.) *Death Rate by Country 2023*. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/death-rate-by-country>. Pristupljeno 28. studenog 2023.

Wu Sarah (2023.) *Taiwan is bolstering military exchanges with U.S. , President Tsai says*. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/taiwan-is-bolstering-military-exchanges-with-us-president-tsai-says-2023-02-21/>. Pristupljeno 12. prosinca 2023.

Yilmaz M. E. (2008.) „The New World Order“: An Outline of the Post-Cold War Era. Ankara: Turkish Journal of International Relations.

SAŽETAK

Raspad Sovjetskog Saveza 1991. godine označio je konačan kraj desetljećima duge bipolarne konfiguracije međunarodnih odnosa te uspostavu novih globalnih okolnosti u kojima su Sjedinjene Američke Države postale jedina svjetska supersila. Svrha rada jest pružiti podrobnu analizu specifičnih međunarodnih okolnosti u kojima su se Sjedinjene Američke Države našle na prijelazu 20. i 21. stoljeća te u opisanim uvjetima formulirane nacionalne sigurnosne strategije i vanjske politike. U cilju navedenog, definirani su vodeći principi odabranog poslijehladnoratovskog strateškog pristupa Washingtona te evolucijski razvoj istog u desetljećima koja su uslijedila. Nadalje, evaluacija globalnog položaja Sjedinjenih Američkih Država, provedena u ovom radu, obuhvaća i prikaz najvažnijih konstrukcijskih katalizatora očuvanja i razvoja međunarodnih okolnosti i obrazaca djelovanja uspostavljenih i oblikovanih u eri unipolarnosti. Konačno, obuhvatno je prezentiran aktualni odnos moći na međunarodnoj sceni te ključni unutardržavni indikatori potencijalnog budućeg razvoja vodećih država današnjice.

Ključni pojmovi: unipolarnost, Sjedinjene Američke Države, poslijehladnoratovski međunarodni poredak, primat, internacionalizam

SUMMARY

The collapse of the Soviet Union in 1991. marked the end of the decades-long bipolar configuration of international relations and the formulation of new global circumstances; one in which the United States of America became the world's sole superpower. The purpose of this paper is to provide a detailed analysis of the specific international circumstances in which the United States of America found itself at the turn of the 20th and 21st centuries and the concurrent formulation of its national security strategy and foreign policy. To achieve the above aims, this paper defines the guiding principles of Washington's chosen post-Cold War strategic approach and its evolutionary development in the decades that followed. Furthermore, evaluation of the United States global position, carried out in this paper, also includes a presentation of the most important structural catalysts for the preservation and development of international circumstances and patterns of action established and shaped in the era of unipolarity. Finally, the paper examines the existing power dynamics on the international scene and the most relevant domestic indicators of the potential future growth of today's leading countries.

Key terms: *unipolarity, United States of America, post-Cold War international order, primacy, internationalism*